یادداشتەکانی منالی و بەشێکی سەردەمی فەقێیەتی

مامۆستا

مەلا محمدی چروستانی

ساغ کردنەوەو پێشکەش کردنی

محمدی مەلاکریم

یادداشتەکانی مناڵیو بەشێکی سەردەمی فەقێیەتیی

مامۆستا

مەلا محمدی چروستانی

ساغکردنەوەو پێشکەش کردنی

محمدی مەلاکریم

چاپخانەی (الحوادث) لە بەغدا

١٩٨٤

پێشـــەکی

ئەمەی پێشکەشتانی ئـەکـەم یادداشـتەکانی ساڵانی سەرەتای ژیانی خوالێخۆش‌بوو مامۆستا مەلا محەممەدی چروستانی‌یە کـــە یەکێك بوو لـــە مەلاکانی سلێمانی‌و لـــە ١٩٦٣دا کۆچی دوایی کردووە • مامۆسـتا ئەم یادداشتانەی لە سـاڵانی ١٩٥٥ ـ ١٩٥٦دا لە نەخۆشـخانەی توێسـە[١] لە بەغدا نووسیوە[٢] •

داخەکەم مامۆستای چروستانی یادداشتەکانی هەموو ژیانی خۆی نەخستووەتە سەر کاغەز • تەنانەت ئەوەندەشی لێ نەنووسیونەتەوە هەموو ئـەو ماوەیە بگرێتـەوە خوێندنی تیا تـەواوئەکاو ئەبێ بـــە مەلا • لـــە دەوروبەری گەیشتنە قۆناغی خوێنـــدنی (عەبدوڵڵا یەزدی)[٣] یدا ئەبڕێتەوە کـە تێـکڕا نیوەی خوێندنی فەقێیانە •

---

(١) ناوە ڕەسمی‌یەکەی (مستشفى الامیـــر عبدالاله للامـــراض الصدرية) بوو •

(٢) مامۆستا خۆی لەم یادداشتانەدا باسی ئەوەی کردووە •

(٣) عـــەبدوڵڵا یەزدی : پەراوێزەکانی مەلا عەبدوڵڵای یەزدی‌یە بە کتێبی (تهذيب المنطق)ی مەلا سەعدی تەفتازانی‌یەوە لـــە زانستی لۆجیك (منطق)دا • دووهەمین کتێبی لۆجیکە کـــە فەقێی جاران ئەیانخوێند •

لەگەڵ ئەوەشا ئەوەندەی بۆ ئەم ئەندازەیەی ژیانی نووسیوە ، بەچەشنێ چڕو پڕو دەوڵەمەندە ، ئەگەر هەر بەو پێودانە بڕۆیشتایە تا سەردەمی نووسینی ، کتێبێکی گەورەو شایانی لە هونەری یادداشتنووسیی کوردیدا لێ دەرئەچوو لە مەیدانی خۆیا شانبەشانی (یادداشت) ەکەی ڕەفیق حیلمی بوەستێ •

لە ژیانی لەوەپاشی مامۆستادا گەلێ ڕووداوی وا هەیە ئەگەر بینووسینایە سوودێکی زۆرمان لێیانەوە دەسگیر ئەبوو ، وەکوو ئەو چاوپێکەوتنەی لەگەڵ سمایلخانی سمکۆ کە کاتێ ڕووی داوە ئەم لە پژدەر مەلا بووەو ئەویش هاتووە بۆ ئەو ناوە ، یاوەکوو بەر بۆمبای ئینگلیز کەوتنیماڵی لە ڕانیەو سووتانی کتێبخانەکەیو ، قوتابخانەدانانی لە سولەیمانی لە ساڵی ۱۹۳۲وەوە تا ساڵی ۱۹۳٦(٤)و ، باسی ئەوشتانەی لەو دێهاتانەی شارستانی سلێمانی دیونی کە بە ناڕەزاییی خۆی حوکوومەت ناردبووی ڕێوشوێنی خۆپاراستن لە نەخۆشی پیشانی دانیشتوانیان بدات (٥) •

بەلای منەوە ئەم یادداشتانەی مامۆستا نرخێکی زۆری بۆ گەلێ سەری ژیانی کولتووریمان هەیە • تابلۆیەکی چڕی

---

(٤) بڕوانەرە : سەرەتای دیوانی چروستانی کە مەلا یەحیای کوڕی نووسیویە (ئامادەکراوە بۆ چاپ) •

(٥) دەستنووسێکی چروستانی خۆی بە پەراوێزی پارچە شیعرێکیەوە •

ژیانی فەقێیەتیو ژیانی کۆمەڵایەتیی لادێکانو ، جۆری بیرکردنەوەی خەڵکی ئەو سەردەمەیە . بەشێکی بایەخداریشی لە مێژوو پێوەیە . من پێ‌بزانم تائێستا کەسی‌تر شتێکی لەبارەی ڕشانەوەکەی ١٩٠٤ ەوە لە کوردستانی خواروودا بە کوردی نەنووسیوە ، کە مامۆستا ئەڵێ : «ئەڵێن لە سولەیمانی‌یە حەوت‌هەزارو حەوت‌سەدو کوسووری پێ مردووە »(٦) . چەردەیەکی ژیانی ئابووریی پڕ لە کوێرەوەریی خەڵکی ئەوڕۆژانەش ڕوون‌ئەکاتەوە .

لەبارەی هونەری‌یشەوە نموونەیەکی ڕەوانی پەخشانی کوردی‌یە ، کەسێك نووسیویە جگە لە بلاوکردنەوەی چەند پارچە شیعرێك لە « گەلاوێژ »دا پێوەندێکی ئەوتۆی بە کولتووری نوێوە لێ نەزانراوە ، کەچی لەگەڵ ئەوەش ـ بە هەڵسەنگاندنی من ـ لەگەڵ هەندێ کەموکورتیی گرامەریشیدا ، لە زۆر لەوانەی ئەمڕۆ پەخشانی کوردی ئەنووسن جوانترو باشترو ڕەوانتری نووسیوە .

چەند هەفتەیەك لەمەوپێش برای بەڕێزم کاك مەلا یەحیای چروستانی دیوانی شیعرەکانی مامۆستا مەلا محەممەدی باوکی دایەلام کە بەمەبەستی لەچاپدان نووسیویانەتەوەو ئامادەیان کردووە ، بۆئەوەی بەراوردی بکەم لەگەڵ دەسنووسەکەی شاعیر خۆی تا ئەگەر هەڵەیەکم لە نووسینەوەی وشەیەکدا دی ڕاستی

(٦) تێکستی ناو دوو کەوانۆلکەکان دەقی نووسراوێکی مامۆستا خۆیەتی لەم یادداشتانەدا .

بکەمـــەوە • ئەم یادداشـــتانەیش لە دەفتـــەرێـکا نووسراوەتەوە لەناو دەســنووسەکانی دیوانـەکەدا بوو • کە لە خوێندنـەوەی بوومـەوە بڕیارمدا لـەبەر ئـەو ڕووە باشـانەی باسـم کردن بینووسمەوەو ئامادەی کـەم بۆ چـاپ • لـەمبارەوە لەگـەڵ کـاك مـەلا یەحیـا قسەم کردو ڕێـکەوتین‌و ئەوەتا ئیسـتا پێشـکەشتانی ئەکەم‌و ئومێدم وایـە بێ کەڵـك نەبێ بۆتان‌و کاتێـکی خۆشیشـں بە خوێندنەوەیەوە بەســـەربەرن •

ئـەوەی بە پێویسـتی بزانم لێرەدا بیڵێم ئەوەیە کـە من ئـەم یادداشـتانەم لە شێوە نووسینـی مەلایانەی کۆنەوە هێنـاوەتە سـەر شـێوە نووسـینی نـوێ • ئەگـەر ڕێـکەوتی شـوێنێـکم کردبـێ بە هەڵـەیەکی زەقم زانیبێ ڕاستەکەیم لە تێـکستەکەدا نووسـیوەو لـە پەراوێزدا تێـکستە هەڵـەکەم دەسنیشان کردووە • لە هەندێ شوێنیشــدا کە هەڵـەکەم بە زل نەزانیوە ، وەك خۆی نووسیومــەو لە پەراوێزدا دەسنیشانم کردووە کە ئەبوو چـــۆن بوایە • دوور نی‌یە هەندێ وردە هەڵەی‌تریشی تیـابێ لەیادمچووبێ دەسنیشانیان بکەم • هەندێ وردە پەراوێزیشم لە شوێنی پێویستدا نووسیوە •

محمدی مەلا کریم
١٩٨٤-٣-٣١

هەرچەن تەئریخی ویلادەتم لە نووسراوی باوکما نەدیوەو ، لەبەر بێسەلیقەیی خۆم لێم نەپرسیوە ، ـ ئاخ ! داخی بەجەرگم زۆر شت لە دڵما مەراقە کە وەختی خۆی لە خزمەتیا نەمپرسیوە ، ئیستە هەروا بە گرێوگۆڵی لە دڵما ماوەتەوە ـ ئەمما بە تەحقیقاتێ کە خۆم کردوومە لە دێی ئابڵاخ کە [مسقط رأس] جێی تەوەللودمە لەو کەسانەی کە عەسکەریی زەمانی سەڵتەنەتی عەبدولحەمیدیان کردووەو ساڵی تەوەللودم کراون بە عەسکەرو خوێندەواری بەڕەبتوزەبت بوون، بۆم مەعلووم بووە ـ لە تەئریخی ڕۆمی‌یەوە ـ کە ساڵی تەوەللودم (١٣١٢) هەزارو سێسەدو دوازدەی هیجری بووە (٧) • ئیستە کە (١٣٧٥) هەزارو سیسەدو حەفتاو پێنجی هیجری‌یە (٨) ، وا دڵم پڕبووە لە کوڵو چاوم پڕبووە لە فرمێسکی حەسرەتو ، ئەسەف بۆ گەلێ شت ئەخۆم کە لە وەختی خۆیا بێسەلیقەیی

---

(٧) ڕێکەوتی ساڵانی ١٨٩٤ ـ ١٨٩٥ی میلادی ئەکا •
(٨) ڕێکەوتی ١٩٥٥ ـ ١٩٥٦ ئەکا •

بوو بە سەبەب بۆ ئیهمال کردنو نەپرسینەوەی لەو باوکە عالمە عابیدە زاهیدە کە زوو سێبەری لەسەرم هەڵگیراو تێرم لە بەری فەیزو بەرەکەتی نەخوارد .

خوێندن

لەبیرم نایێت کەی دەسم بە خوێندن کردووە . ئەمەندەم بەبیرە زۆر منداڵ بووم لە ئابلاخ فەقێیەکی باوکم لە سوورەتی « ألم تر کیف فعل ربك بأصحاب الفیل » دەرسی پێ ئەگوتم ، فەقێکە لێی دام ، دەسم کرد بە گریان . بە کوڵی گریانەوە چووم بۆ ماڵی باوەگەورەم - باوکی دایکم حاجی(٩) مەلا محەممەد - ، پوورە فاتمەم - خوشکی دایکم - ڕەحمەتی خودای لێ بێت ، بەدەم گریانمەوە هات ، فرمێسکەکانی لە چاوم سڕی ، لاوانمیەوە ، خوا بیبەخشێت ، وتی : ئیتر خۆم دەرست پێ ئەڵێم ، مەچۆرە لای فەقێیان . باوەگەورەم حاجی مەلا محەممەدی زەندان - لە دێی زەندانی لای کانیکەوە مەلا بووە ، حەزرەتی کاك ئەحمەد (رحمه الله) هێناویێتی بۆ دێی ئابلاخ بە مەلایەتی - ، زۆری خۆش ئەویستم . حەتتا منداڵ بووم ، جارێك ئەچوو بۆ لای زەوییەکانی کارێزی لاوە لای زەرگەتە ، دوای کەوتم بە

(٩) لە دەسنووسەکەدا نووسراوە (حاج) . هەروا لە هەر شوێنێکی تری ئەم یادداشتانەدا ئەم وشەیەی تیا دووبارە بووبێتەوە .

گریانەوە ، هەرچەن هاواری کرد : کوڕە بچۆرەوە ، بگەڕێرەوە ، هەر دوای کەوتم • بە فێڵ بۆم ئەهات ، بەشکم بترسم ، هەڕام ئەکرد • کە ئەڕۆی ، دوای ئەکەوتمەوە • ئاخری کە زانیی ناگەڕێمەوە ، وتی : وەرە ، وەرە ، قورمساغ • کردمیە قەڵاندۆشکان تا کاریزی لاوە ، بەمەزەننە بیست دەقیقە ئەبێت • یاڕەبی ببەخشی •

لە ساڵی (١٣١٨) هەزارو سێسەدو هەژدە [١٠] ــ کە ساڵی وەفاتی شێخ عومەری بیارەو تەوەللودی مەلا عەبدوڵلای برامە ، خوا بیهێڵێت ــ وامبەبیرە بە واسیتەی شەڕو هەرای بەینی نەقشیو قادری لە سولەیمانییە ، ڕابواردنی باوکم لە ئابلاخ زۆر تاڵو ناخۆش بوو • فەقەت بە مەعلوومی شێخ عومەری بیارە ساڵێ پێش وەفاتی پێی فەرمووبوو لە ئابلاخ بارکە • دزی شێخانی داراغا شەوێك دیواری خانووەکەیان بڕین • هاوین بوو ، لە حەوشە ئەنووستین • بیستمان کە بۆ کوشتنی باوکم ناردوویانن [١١] • کە ئەچنە حوجرەکە کتێبخانەکە ئەبینن ، ئەترسن ، ئەڵێن ، ئێمە چۆن ساحێبی ئەم کتێبو قورئانانە بکوژین ؟ تالانیان کردین • هەرچی [١٢] نوێن وە پێخەفو قاپو

---

(١٠) ڕێکەوتی ١٩٠٠ ــ ١٩٠١ ئەکا •
(١١) ئەبوو (بۆ کوشتنی باوکمیان ناردوون) بووایە •
(١٢) لە دەسنووسەکەی چروستانی خۆیدا (بە ڕێنووسی نوێ): هەچی • هەروا لە گەلێ شوێنی تریشو لە وشەی (هەرچەن) یشا • (لەمەوپاش : لە دەسنووسەکەدا) •

قاچـاخ‌و خورج‌و بوخچه‌و ئه‌وی که‌لکی پێوه‌بێت ، حه‌تتا لیباس‌و که‌وشی باوکم که شه‌و دایبنابوو ، هـه‌موویان گردکردبووه‌وه(١٣) ساف‌له‌سـاف تالانیان کردین • دزه‌کـان چوار بوون • وام‌به‌بیـره ئاخری مه‌علووم‌بوو که کێن‌و له‌کوێن • هه‌رچه‌ن خه‌ڵق به باوکمیان وت که به په‌ی‌سـه‌ری‌یه‌وه بچێت گوێی نه‌دایێ • ئاخری له ئابلاخ باری کرد چوو بۆ هه‌ڵه‌بجه •

باوکم له دێـی ئابـلاخ تـه‌نها موده‌ڕڕیـس بـوو • باپیـرم ئیمام‌و خه‌تیب بوو • ئابلاخـي ئیعتیقادیان بـه باوکـم زۆر بـوو ، زۆریـان له‌لا گـه‌وره‌و به‌حورمه‌ت بوو ، خزمه‌تیان زۆر ئه‌کـرد ، وه له قسه‌ی ده‌رنه‌ئـه‌چوون • که باپیرم وه‌فاتـی‌کرد ئابلاخی بـه ئیمامه‌تی خاڵم مه‌لاحه‌سـه‌ن ، ڕه‌حمه‌تـی خـوای لـێ‌بێت ، ڕازی‌و قانیع نه‌بوون • باوکم له مزگه‌وت به‌حزووری هه‌موو پیاوه‌کان کـه کاربـه‌ده‌ست بوون‌و ماقووڵ ، کڵاوی خۆی کـرده سـه‌ر خاڵـم‌و مێزه‌ری خـۆی به‌سه‌ری‌یه‌وه به‌ست‌و لــه وه‌ختـی نوێـژا خـۆی قامه‌تی بۆ کردو پێشی‌خسـت‌و ئیقتیدای پێ‌کرد • ئیتر ئابلاخی هیچ ئیعتیرازیـان نه‌ماو بـه ئیمامه‌تی خاڵـم قه‌ناعه‌تیان کرد •

مه‌لا حسـه‌ینی ئابلاخی ، خوا لێی خۆشـ‌بێت ، گـێڕایه‌وه وتی : عه‌زیزی گوڵخـه‌ندان خوا لێـی خۆشـ‌بێت ـ کـوڕی عه‌بدولڕه‌حمانه • عه‌بدولڕه‌حمانـی باوکـی له عه‌ره‌فه‌ی جه‌ژنـی قوربانا ، له‌به‌ینـی ئابلاخ‌و سـوله‌یمانی‌یا ، حـه‌مه‌ڕه‌ش تفه‌نگێـکی

---

(١٣) له ده‌سنووسه‌که‌دا : گردکردبۆوه‌و •

پێوه ئەنێت ئـەیکوژێت بەزوڵـم • عەزیز لە سکی دایکیـا ئەبێت • من‌و عەزیز یا لـە یەك هەفتـە یا لە یەك مانگا لەدایك‌بووین ، وەك لـە دایکـم بیسـووە ، ڕەحمـەتی خوای لێ بێت ـ عـەزیز زۆر نەخۆش‌و هیلاك بوو ، بە ئومێـــدی نەماین • چونکە ئاقانەی پاش باوکی بوو[١٤] ، زۆرمان پەرۆش بوو • ژنان شین‌و شەپۆڕیان لەسەر کرد • خوا عەفووی کات کاکـم مەحـموودی حەمەصـاڵح وتـی : حسـەین بگەرە مامۆسـتا مەلا عەبدولڕەحیـم ، بزانـە نایهێنێـت • چ‌وەختـە ؟ نیوەشـەو ، ئەنگوستەچاو ، قـوڕو چلپـاوو ، بـاران ئەبارێت • کـەی کەم ، ئیستەکەم • وتـم : کاکـە ، مامۆســـتا زەحمەتە بەم‌شـەوە تاریکـە قوڕو چلپاوە بگاتـە ئێـــرە • وتـی : دەخیلـە بچۆ • من چیم‌کرد ؟ کەرێـکم هێنا ، کورتـانم لێ کرد ، لبادێـکی پاکـم دووقەد کرد دام بەسەریا ، لەســەر لبادەکەیشـەوە بەرماڵێـکی بەنوێژم پیادا • کەرەکەم دایە پێشـی خۆم • لە دەرگای ماڵی مامۆستام دا ، خۆی بەخەبەربوو ، هاتـە دەرەوە ، وتـی : ئەوە کێ‌یـە ؟ حاڵەکەم تێ‌گەیان • وتـی : ئەنجا مەلا حسـەین من چۆن ئەگـەمە ماڵی ئێـوە بەم‌باران‌و قوڕو چلپاوە ؟ وتم : قوربان ! کـەرم هێناوە ، پیسـی نابیت • لبـادو بەرماڵـم بەسـەرا داوە • دەرگـای کردەوە ، هاتـە دەرەوە • قەدەرێ مات بوو • لەپاشـا[١٥] وتـی : مەلا حسـەین ئەم کەرە هیی کێ‌یـە ؟ درۆم پێ نەکرا • وتم : قوربان

---

(١٤) لە دەسنووسەکەدا : بووم •
(١٥) لە دەسنووسەکەدا : لەپاش •

هیی ماڵـی ئەوڕەحمانە • وتـی : بابە من چـۆن سواری کـەری ماڵـی هەتیو ئەبم ؟ هەرچـەن هاوارم کرد فائیدەی نەبوو • چاکی کرد بەلادا ، خۆی هەڵـکرد• کەوشـەکانی بەدەستەوە گـرت ، وتی : پێشـم کەوە • خۆلاسە گەیشتینە حەوشـەی ئێمە ، لەپێشەوە زوو خەبەرمدا کـە ژنان لاچن ، مامۆسـتا هـات • دوورکەوتنـەوە • سوێندی بە قورئان خوارد لەگـــەڵ مامۆسـتا گەیشـتە ژوورەوە لەڕاست سـەری کوڕە دانیشـت ، فەورەن بێ ئەمە دوعای بەسـەرا بخوێنێ ، کـوڕە چاوی هەڵهێناو بە بەرەکـەتی پێ و پـووزی(١٦) ئەوەوە خوای تەعالا شیفای دا کە هیچ بە ئومێـدی نەبووین • من سەرگوزەشتەی مەلا حسـەینم زۆر بەکورتـی نووسـی بۆئەمە کە درۆی تێدا نەبێ •

حاجی ئەمینی حاجی قادر خوا بیبەخشێت ـ ئەگەرچی ئاخری ژیانی بە باشـی نەڕۆیی و (١٧) لەداخی کورگەلی(١٨) بێ حـەیاو بێ ئیتاعەی خۆی ، خۆی کوشـت ، ئەمما خوا ئینشـەڵلا ئەیبەخشێت و بە کردەوەیەکی باش نەجاتـی ئەدات چونکـە خزمەتـی بـوو ، ڕووخۆش بوو •

کە شیرکو کوفرت لەگەڵدا نەهات
ئاسانە لای خوا ڕزگاری و خەڵات

(١٦) لـــە دەستنووسەکەدا : پێ و پووزە • لـــەم شوێنانەدا (پێ و قوومی) ئەوتری نەك (پێ و پووزی) •

(١٧) لە دەستنووسەکەدا بڕگەی (نە) دووجار نووسراوە •

(١٨) لە دەستنووسەکەدا : گورگەلی •

عەزابی موئمین لە خوا زیاد ناکات
گوناه بەخشینی ڕەحمەتە ئەیکات

حاجی ئەمیــن گێڕایەوە : زەوی‌یەکمان کێلابوو بۆ شکارتەی گەنمــە بەهارە بۆ مامۆســتا • زەوی‌یەکــە لەبەر ئاوبــارەدا بــوو لەبەینــی سنووری ئابلاخ‌و کانی‌گۆمــەو ، نیزاعی لەســەر بــوو • کوێخــا ساڵحی کانی‌گــۆمە مەنعی داچاندنــی زەویی ئەکردو خۆی جووتی ناردە ســەر دایانچاند بە بەهارە • ئێمەیش گردبووینەوە کە بچین مەنعی بــکەین ، مامۆســتا نەیهێشت ، هەرچەن ئیســرارمــان کرد وتــی خۆتان ماندوو مەکەن ، ئەم حەقە خــوا ئەیســێنێت • ئێمەیشــ لەبەر دڵی ئەو وازمان‌هێنا • سوێندی‌خوارد وتــی بەهارەی کوێخــا ساڵح ڕوا ، هاتــە دەرەوە ، وەك تەرزی شووتــی‌و کاڵەك بڵاوبووەوە بەئەرزا ، لە ئەرز ڕاســتنەبوەوە ، لاســکی نەکــرد ، گوڵی لێ پەیدا نەبوو ، چەن‌جار سوێندی خوارد وتی ئێمە سەرمان سووڕ مابوو ، زانیمان ئەمە سیرڕێــکی خوایی‌یە کە غەدری کوێخــا ساڵحــی لە مامۆستا قوبووڵ نەکرد •

لە باوکــم بیستووە فەرمووی حاجــی عارەبی ئابلاخی چونکە نیسبەتی بە شێخانی ســولەیمانی‌یە بوو حــەزی لە مــن نەدەکــردو چەن‌جار جنێــوی بەو فەقێ‌یانە ئەدا کە ئەچوون بۆ ڕاتبــەو زۆرجار بۆیان ئەگێڕامــەوە کە غەیبەت‌و باسی منی بــە خراپە ئەکرد ، گوێم نەئەدایێ‌و فەقــێ‌یان شــکاتیان لێ ئەکرد لای مــن ، ئەموت گــوێ مەدەنێ • جارێك پیاوێــکی ئابلاخــی لەسەر شکارتــەکەم ئەبێت کە

ئابلاخـی لەبەر ئاوبارەدا لەخـوار سەرچنارەوە بۆیان داچاندبووم • حاجـی عارەب ، خـوا عەفووی کات ، بەسـواری لە سـەرچنارەوە دێت ، لە پیاوەکـە ئەپرسـێت : کوڕە ئەوە چی‌ئەکـەیت ؟ ئەڵـێ : ئەم شکارتەیەی مامۆستامەلا عەبدولڕەحیم ئاوئەدەم• بێڵەکـەی لـە دەسـی ئەسێنێت ، چەند بێڵێـکی لێ ئەدات ئەڵێ : ئەمە لەبـەر مەلا لێت‌ئەدەم‌و بەسـواری بەناو شکارتەکەدا (١٩) ئەڕوات • پیاوەکە کە دێتەوە ئابلاخ بەنەوعێـك بۆ باوکمـی ئەگێڕێتـەوە ، فەرمـووی کاری‌کـرد لە دڵـم ، زۆر ئێشـی پێ‌گەیشـت ، نـەك لەبـەر شکارتەکە ، لەبەر پیاوەکـە • هەڵسام بە عەزم‌و قەسـدی ئەوە کـە لە حەق تەعالا بپاڕێمەوەو دوعای قەهـری خودای لێ بکەم • هـەر بەونیـازە چووم بۆ کانیی پیاوان ، دەسنوێژم شۆشت‌و دوو ڕکعـەت نوێژی (صلاة الحاجة)م کـرد • کە سەلامم دایەوە ، هەر بەوفکرە دەستم بۆ دوعا هەڵبڕی • فـەورەن هات بەدڵما با دوعای ئیسـلاحی بـکەم • وتم : یاڕەببی ئەم پیـاوە ئوممـەتی پێغەمبەرە (صلى الله عليه وسـلم) ، بوغزی ئـەم‌پیاوە دەرحەق بە مـن کە لە عولەمـاو وەرەسـەی ڕەسـوولوڵلام (صلى اللـه عليـه وسـلم) بـۆ دینی زەرەرە • یاڕەببی ئەم بوغزو عەداوەتـەی تەبدیـل بکـەیت بـە ئیخلاس‌و مەحەببەت • فەرمووی : وەڵـڵا گەیشـتمە ماڵـەوە ، وابزانـم کە فەرمووی زۆری پێ‌نـەچوو حاجـی عارەب پەیدابـوو هاتە ماڵـەوە ، دەستی ماچ کردم ، پاڕایەوە ئیقراری‌کرد بە قوسووری

---

(١٩) لە دەسنووسەکەدا : شکارتەکە •

خۆی ، وتـی عەفوم بکە تۆبە بێت ئیتر ناماقوولـی دەرحەق بە خۆت و فەقێت نەکـەم [لەوەودوا ئەبـێ بە موخلیس و موحیببی باوکم ، حەتتا بوو بە نەقشـی و تەمەسسـوکی بە حاجی شـێخ ئەمینـی خاڵ کرد] • باوکـم فەرمووی : کە حاجـی عارەب بەوحاڵـە پاڕایەوەو پەشـیمان بووەوە ، پێـم‌وت : عارەب ! خـوا بەقوربانی حەزرەتـی ڕەسوولەڵڵات کات بەخوا بەنیـازی دوعای قەهری (٢٠) بووم کـە لەخوا داوابکـەم ، ئاخری لەبـەر خاتری پێغەمەر (صـلی اللـە علیە وسلم) کە ئوممەتی ئەویت ، گۆڕیـم بە دوعـای ئیسـلاح‌و مەحەبەت • لە سـاڵی (١٣٤٢) هەزارو سێسـەدو چل‌ودوو (٢١) کە لە سـەردەشـتەوە چووم بۆ بیارەو هاتمـەوە ، خاڵـم ، خوا عەفووی کات ، لە ئابلاخ گلی‌دامـەوە • ئەوسـەفەرە چل‌ودوو ڕۆژم پێ‌چوو • لە ئابلاخ بووم ، حاجی‌عارەب ، خـوا عەفووی کات ، دەعوەتـی کـردم بۆ ماڵـەوە • بەنهێنی خۆم‌و خۆی بووین • ئەویش ئـەم حیـکایەتەی موفەسسـەل بۆ گـێڕامەوە • تەماشـای دەم‌وچـاویم کرد دیاربوو زۆر بە مەحجووبـی ئەیگێڕایەوە • ئینشـەڵڵا تەفسیلی ئەو سـەفەرە لە جێـگای خۆیا دێت •

مەدرەسـەی ئابلاخ زۆر عومدە بووە(٢٢) • فەقێـی باشـی

---

(٢٠) واتە : قەهرو ڕق‌گرتنی پێغەمبەر لە حاجی عارەب • لـــە دەستنووسەکەدا : قەهرم • ئەشگونجێ (قەهرت) بێ ، واتە : قارلێ‌گرتنت • بە هەرحاڵ (قەهرم) هەڵەیە •

(٢١) ڕێکەوتی ١٩٢٣ ـ ١٩٢٤ ئەکا •

(٢٢) ئەبوو (بوو) بووایە •

تێدابوو ، وەك مەلا قادری مەلا مۆمـن ، حاجـی مـەلا یۆسـفی گەبەیی ، مەلا عەزیزی یاخـی‌یان • من دەورەی ئاخریم بەحـاڵ بەبیرە ، زۆر قەڵەباڵغ بوو •

باوکم فەرمووی کـە ئەووەڵجـار چوومە ئابلاخو ڕەمەزان هاتو فەقێم نەبوو ، ویسـتم کتێبی مینهاجـی نەوەوی بنووسمەوە ، چونکـە مینهاجـە چاپەکان جێـگای حاشـیە لێنووسینی نەبوو • ئەوەڵ ڕۆژی ڕەمەزان دەستم بـە نووسینەوەی کرد ، ڕۆژی دوو جزووم ئەنووسـی‌یەوە • پێش جەژن هـەر چوار ڕوبعەکـەم تەواوکـرد (٢٣) • وەکوو خـۆی لـە ئاخـری ڕوبعێکیەوە(٢٤) نووسـیویە (٢٥) لە ١٣٠٢ (٢٦) بووە •

فەرمووی کاك ئـەحمەد (رحمه الله) بانگی کـردم فەرمووی تۆ کتێبت نـی‌یە ، وەرە مـن (١٦) شـازدە تێغ‌بەندت بۆ ئەنووسم ، بینێرە بـۆ دەشتی دزەیی بۆت بفرۆشـن ، پارەکەی بدە بە کتێب • (١٦) تێغ‌بەندی بـۆ نووسیم ، ناردم بۆ دزەیـی ، فرۆشـتیان ، پارەکـەیان هێنایەوە • تەسـادوف حاجـی مـەلا محەممـەدی باپیرم ئەچێت بۆ حـەج ، پارەکە بەوا ئەنێرێت بـۆی ئەدات بـە کتێب : شیروانـی حاشـیەی توحفەی ئیبنوحەجـەر (٨) جەڵد ،

---

(٢٣) لە دەسنووسەکەدا : تەواوکر •
(٢٤) لە دەسنووسەکەدا : ڕوبعێکیە •
(٢٥) لە دەسنووسەکەدا : نووسیویێ •
(٢٦) ڕێکەوتی ١٨٨٤ ـ ١٨٨٥ ئەکا •

فەتاوای کوبرای ئیبنوحەجەر (٤) جەلد ، باجووری حاشـیەی (فتح القریب) (٢) جەلدو ، چەند کتێبی‌تر بەوپارەیە کڕاون • ڕەحمەتی خوایان لێ بێت •

ئاباڵخی لە هاوینا بۆ جومعەکردن ئەچوون بۆ سولەیمانی‌یە • بەبیرم دێت جارجار باوکم کە ئەچوو بۆ جومعە ، لەگەڵ خۆیا ئەیبردم بۆ شار ، لەپاش جومعەکردن ئەیبردم بۆ مزگەوتان • جارێك پاش جومعە چووین بۆ خانەقای حاجی مەلا عەلیی مەلا وەسمان • لە حوجرەی فەقێیان دانیشتبووین ، بەحاڵ بەبیرمە کولۆیەك شەکرو پیاڵەیەك چایان لە بەردەم دانام ، وتیان : کامیانت دەوێت؟ئەمزانی ئەوەیان شەکرە ، شەکرم دیبوو ، ئەمما چام نەدیبوو و نەمبیستبوو • دەسم‌برد شەکرەکەم هەڵگرت ، وتم : ئەمەم ئەوێت ، ئەوەم ناوێت • وتیان : دە ئەوەیش بۆ تۆ • نەموێرا دەسی بۆ بەرم ، پێم‌پێکەنین • ئاخری بۆیان ساردئەکردمەوەو(٢٧) خواردمەوە • ئەمە ئەوەڵ چا بوو کە دیومەو خواردوومەتەوە •

فەقێی ئاباڵخ کە جومعان ئەچوون بۆ سولەیمانی‌یە جار جار لە شار دەعوەت ئەکران • شەوێ درەنگ ئەهاتنەوە بۆ ئاباڵخ • لە باوکم بیستووە فەرمووی جارێك فەقێکان پاش جومعە دەعوەت کرابوون • شەو درەنگ کە دێنەوە تووشی زابتێك ئەبن سەرخۆش و مەست ، لێی‌ئەدەن ، چەرمەسەرەیەکی

---

(٢٧) ئەبوو (کردمەوەو) بوایە •

زۆری ئـەدەن ، بەجێی ئەهێڵن • مەلا قادری مەلا مۆمن ئەگەڕێتەوە سەری ، دەســـ ئەکا بە باخەڵیا (٢٨) ، ئەو پارەیـەی پێی ئـەبێت لێی ئەسـێنێت‌و بەعزێ شتومـەکیشی لێ ئەسـێنێ • هەرچـــەن فەقێـکانی ڕەفیقی مـەنعی ئەکەن گوێیان ناداتێ زابتـەکە ڕووت ئەکاتەوە • دێنەوە بۆ ئابلاخ • باوکم فەرمووی بۆ سبەینێ کە نۆرە دەرسـی مەلا قادر هات ناردم بەدوایا کە بێت بۆ دەرســ • بە وەحدەتـی خوا لەگەڵ هات‌و دانیشـت ژانێـکی زۆر بەشـیددەت کەوتە سـەرم کە تاقەتی تەماشـای کتێبم نەمـا • وتم : مەلا قـادر بڕۆرەوە سەرم زۆر ژان‌ئەکات • بۆ سبەینێ لە ئەوەڵەوە ناردم بەدوایا چونکە دوێنێ دەرسـی نەخوێندبوو و ژانی سەریشم نەمابوو • کە هاتە حوجرە دەسـبەجێ سەرم دەستی کردەوە بە ژان ، تاقەتم نەما ، وتم : مەلا قادر سـەرم ژان‌ئەکات • دیسان بێ‌دەرس ڕۆیشـتەوە • ڕۆژی سێهەم دیسـان بەونەوعە • ئەو سـێ‌ڕۆژە کە دەهاتە سـەر دەرس‌خوێندن ، سـەرم دەسـی ئەکرد بە ژان ، کە ئەڕۆی ژانەکە دەفع ئەبوو • ڕۆژی سێهەم وتی : ئەوە بۆچی کە من دێم بۆ دەرس ، تۆ سـەرت ژان‌ئەکات ؟ وتـم : نازانـم • ئەمە بێ‌سـرڕ نی‌یە ، چیت‌کردووە ؟ وتی : هیچم نەکردووە • تەحقیقاتم لە فەقێکان کرد ، مەسئەلەی زابتەکەیان بۆ گێرامەوە کە شەوی شـەممە لێیان‌داوەو مەلا قادر ڕووتی‌کردوەتەوە • ئەنجا حوکمم‌لێ‌کرد ئەبێ بچیت ئەو زابتە بدۆزیتەوەو چیت لێ سەندووە بیدەیتەوە • وتی : تۆ تەمـاتە

(٢٨) لە دەستنووسەکەدا : باخەلیان •

سەرم بە فەتارەت بدەیت ، بەخـوا ئەڕۆمو ئەمە ناکـەم • بوخچەو ئەسبابی پێچایەوەو(٢٩) ڕۆیشت • باوکم ، خوا لێی خۆش بێت ، ئەم سەرگوزەشتەیەی زۆر بە عەجایەبی ئەگێڕایەوە ، خـۆم لێـم بیستووەو سوێندنی لەسەر ئەخوارد •

فەقێـی ئابـلاخ بۆ زەخـیرەی زسـتان کە عادەتـی فەقێـی سولەیمانی‌یەو ئەترافیەتی هەر (دەقنە) ڕاتبەی ئابلاخیان کردووە • ئەوەندەیان زەخیرە داوە پێیان گەلێـکی زیاد بووە • حەتتا لە باوکم بیستووە فەرمووی فەقێی ئابلاخ لە ئاخری بەهارا ئەوەندەیان ماوەر مابوو یەك باریان لێ بردە شار ، تۆزێك گـرانی بوو فرۆشـتیان • بەمەزەننە فەرمووی حۆقەیان دا بە شەش بێچوو و دەقنەی ڕۆنیـان نەکردووە ، بە نۆرە ئابلاخی بە حۆقەو دوو حۆقە ڕۆنیان داونێ • حـەتتا لە باوکم بیستووەو ئابلاخیش زۆر جـار ئەیانـگێڕایەوە کە حاجی ئەمینە ڕەش بووە ، خوا عەفووی کات ، نۆرەی ڕۆنی فەقێی ئەگـاتە سـەر ، پێی‌ئەڵێن مامـە حاجی بەخوا نۆرەت گەیشتووەتە سەر ، ڕۆنمان نەماوە • ئەڵێت : تەماتانە لەگەڵ ئایشێ بەشـەڕمان دەن ــ ژنەکەی ناوی حاجی‌ژنە عایشە بووە ــ • ئەنجا چی‌بکەین ؟ بێشـەڕ ئـەم ڕۆنە زەحمـەتە • لەپاشا ئەڵێت : باوکم تەدبیرێـکم کردووە ، ها ئەمە دوو مەجیدی ، ئەچم لە ماڵەوە دائەنیشم ، بـە فەقێ‌یەکـا دوو مەجیدی‌یەکە بنێرن ، بڵێن مامەحاجی فەقێکان ئـەم دوو مەجیدی‌یەیان ناردووە ، ڕۆنمان پێ بفرۆشە • ئەممـا کوڕە

---

(٢٩) لە دەستنووسەکەدا : پێچایەو •

مەجیدی یەکان پێش خەن و بەدەستەوە[30] ئاشکرای کەن و نیشانی ئایشێی بدەن • لە پێشا باسی ڕۆن نەکەیت حەتتا مەجیدی یەکانی نیشان ئەدەیت • فەقێکان بە تەدبیری حاجی ئەمین ئەکەن وەکو ئەو تەدبیری بۆ کردبوون • حاجی ژن برزەبلێس[31] ئەبێت ، ئەڵێ : ڕۆنمان کوا ؟ ـ خوا عەفووی کات مەشهوور بووە بە ڕەزیل ـ مامەحاجی ئەڵێ : نازانم ، ئایشێ ئەزانێت • لەپاشا ئەڵێت : ئاە وەڵڵا پارەمان ئەوێت ، ئافرەت خۆ تۆ ڕۆن هەر ئەفرۆشیت و پارەشمان پێویستە بۆ فڵان شت ، نەوەڵڵا با بە فەقێکانی بفرۆشین • حاجی ژن قەناعەت ئەکا ، هیزە ڕۆن دێنێ یا حۆقەیەك یا دوو حۆقە ڕۆنیان بۆ ئەکێشێ • حاجی ڕجائەکا لە حاجی ژن ، ئەڵێت ئافرەت دە تۆێش بەشی قبوڵی یەکیان بۆ بخەرە سەر وەکو خەڵق ، ئاخر ئەم پارەیە هیی موسوڵمانێکی وەك منە بەخێر داویە بە فەقێکان • بە هەزارحاڵ بەقەدەر ئەنگوتکە هەویرێکی زیاد ئەخاتە سەرو لە قسەی حاجی تێ ناگات • ئەم قسەیە زۆر باس کراوە •

باوکم کە ئابلاخی بەجێ هێشت چوو بۆ تەرەفی هەڵەبجە ، خانوویەکی تازەی لە ئابلاخ دروست کردبوو زۆر گەورە بوو ، ڕای سپاردبوو کە چەن فەقیرێکی تیا دانیشن و خزمەتی بکەن نەڕووخێت • لەپاشا یەکێ لە هەمەوەندکان ، نازانم بە ئاغایەتی یا بە چ نەوعێك ، ماڵی دێتە ئابلاخ ، خانوویەکی وای دەس ناکەوێت کە

---

(٣٠) لە دەسنووسەکەدا : بەدەستتەوە •
(٣١) لە دەسنووسەکەدا : برزەبلێس •

تێیدا بحەوێتەوە • فەقیرەکان دەرئەکاتو لە خانووەکەی ئێمەدا دائەنیشێت•لەپاش گەلێ ساڵ لە کتێبێکی خاڵمدا کاغەزێکم دی خەتی باوکم بوو ، نووسیبووی لە پارچەیەکی بچکۆلە لە کاغەزە ئاغزە جگەرە تەنکە زبرەکەی کە جاران پێش سەفەربەر ئەیانبڕی بۆ ئاغزە جگەرە ، بۆ ئەو هەمەوەندە کە لە خانووەکەمانا بە زۆر دانیشتبوو ، نووسیبووی بە هەڕەشەو گوڕەشە بە فارسی مەزموونەکەی ئەمەبوو : تۆ کە بێپرسی خاوەند خانووو بەهۆی سەرکەشیو گەورەییو دەسەڵاتێکی دنیاییوە لە خانووی ئێمەدا دانیشتوویت ، بزانە کە یەقین دەسەڵاتی بزورگانی دین بەرەوژوورترە لە دەسەڵاتی تۆ • بە گەیشتنی ئەم کاغەزە ئەو خانووە(٣٢) چۆڵکەو بیدەرەوە(٣٣) بە فەقیرەکانو ئەگەر وا نەکەیتو بەقسەم نەکەیت (باخبر باش کە سر میشکند دیوارش) یەعنی وریابە لە خۆت چونکە دیواری خانووەکە سەر ئەشکێنێ» • کاغەزەکەم زۆر لەلا سەیربوو ، لە خاڵم پرسی ، وتی : لەگەڵ کاغەزەکەی پێگەیی ترسو دەهشەت سواری بوو(٣٤) ، نەیوێرا شەوی تیا ڕۆژکاتەوە ، چۆڵیکرد •

باوکم بوو بە مودەڕیسی مەجید بەگی وەسمان پاشا ـ خوا عەفوویان کات ـ لە دێی پریس کە جەنووبی هەڵەبجە کەوتووە ،

---

(٣٢) لە دەسنووسەکەدا : ئەو خانووەکە •

(٣٣) لە دەسنووسەکەدا : بیدەرەو •

(٣٤) لە دەسنووسەکەدا ئەم (بوو)ەی ناتەواوە •

ئەڤریبەن یەك سەعاتەڕێ(٣٥) ئەبێت • وەسمان پاشا مودەڕیسی خۆی ئەبێت لە مزگەوتی پاشا لە هەڵەبجەو مەسرەفو پێویستی مزگەوتو مودەڕیسو گوزەرانی فەقێی مەدرەسە لەسەر پاشا ئەبێت • خانمی حەرەمی ـ خوا عەفووی كات ـ مزگەوتی خۆی ئەبێت مەشهوور بە مزگەوتی خانم ، مەسرەفو پێویستی مزگەوتو مودەڕیسو فەقێكانی هەموو لەسەر خانم ئەبێت،مەساریفو گوزەرانی مودەڕیسو مەدرەسەو فەقێیانی دێی پریسیش لەسەر مەجید بەگ ئەبێت • ئیتر ڕاتبەكردن ، عادەتی جێیان ، نابێت • منال بووم نازانم جومعەو جومعە زەخیرە لە هەڵەبجەوە ئەهات بۆ پریس یا مانگەو مانگو ، نانو چێشتی فەقێ لە ماڵی مەلا ئەكرا • دەفعەیەك وابزانم ناردنی زەخیرە لە هەڵەبجەوە تەئخیر ئەبێت ، فەقێی پریس مەجبوورەن چەن ڕۆژێك ڕاتبەی ناودێ ئەكەن • لەوڕۆژانەدا كە باوكم بۆ جومعە ئەچێت بۆ هەڵەبجە ، پاش نوێژی جومعە بۆ ئەو مەوزووعە ئەچێت بۆ لای مەجید بەگ • بەحاڵم بەبیرە من نەچوومە ژووری دیوەخان ، لە بەرهەیوانی باڵەخانەكە سەیری حەوشەو دامو دەستگام ئەكرد ، باباڕەسووڵی بێدەنی ، خوا بە ڕەحمەتی خۆی دایپۆشێت ، فەقێ بوو لەخزمەتیا بوو بۆ لای مەجید بەگ(٣٦) • باباڕەسووڵ گێڕایە(٣٧) : مامۆستا لە خوسووسی تەئخیر نەخستنی زەخیرە بۆ فەقێیانی پریس لەگەڵ مەجید بەگ قسەیان هێناو برد •

---

(٣٥) لە دەستنووسەكەدا : ڕێی •

(٣٦) لە دەستنووسەكەدا (بەگ) ەكە بەهەڵە لەبیرچووە •

(٣٧) لە دەستنووسەكەدا : گێڕاوە •

موددەیەك قسەكرا • منیش دانیشتووم گوێم گرتووە ، ئاخری مامۆستا بە مەجید بەگی وت : میرم ، میرم ! ئەوەی پێناوێت • ئەگەر پیاویت ، وەك وەسمان پاشا • ئەگەر ژنیت ، وەك خانم • ئەگەر نە پیاویت نە ژنیت ، مەلاو فەقێ بەخۆڕایی دەسخەڕە مەكە • بابارەسووڵ وتی : كە مامۆستا ئەم قسەیەی كرد من زۆر ترسامو دڵم ڕاچەنی • ئاخری مەجید بەگ وتی : بەڵێ بەسەر چاو مامۆستا ئەگەر لەمەولا زەخیرە ناردن هیچ تەئخیر بوو بزانە نە پیاوم نە ژنم •

ئەوی بەڕاستی هەر خوای خۆی ناسی
لە میرو ئاغا نابێ هەراسی

ئەوی خوانەناس ڕووی لە دنیایە
مارمێلكەی لەلا وەك ئەژدەهایە

ئاخری باوكم لە پریس زۆر نەمایەوە • شێخ مارفی نێرگسەجاڕ ، خوا بە ڕەحمەتی خۆی شادی كات ، نەقڵی كرد بۆ نێرگسەجاڕ • شێخ مارف ، خوا عەفووی كات زۆر موخلیسو خزمەتگوزاری باوكم بوو ، خەلیفەی شێخ عومەری بیارە بوو و مەلاو فەقێ پەرست بوو ، لە شارەزوورا موخلیسی زۆر بوو •

لە سەرگوزەشتەی نێرگسەجاڕ ئەوی بەبیرمە فەقێی زۆر نیا بوو • فەقێیەك شێخ ڕەسووڵی ناو بوو ، منی نارد بۆ لای فەقێیەكیتر بۆ كتێبێك یا بۆ شتێكیتر • كە چووم ڕاسپاردەكەم پێگەیان ، وتی بچۆ بلێ ڕەسووڵ گووی خوارد [ڕەسووڵ بە

فروستاده ئەڵێن‌و من عەقڵم پێ نەدەشکا] • چوومەوە لای شێخ ڕەسووڵ ، وتم : بەخوا وتی شێخ ڕەسووڵ گووی خوارد • وتی : کوڕە وای نەوتووە ، ڕەنگە وتبێتی ڕەسووڵ گووی خوارد • وتم : نە ، هەر وای‌وت • فەقێکان قاقا دەستیان‌کرد بە پێکەنین • هەڵکەوتێکی(٣٨) سەیر بوو •

فەقێکان گەلێ سێ‌شەممەو جومعە ئەچوونە سەر چەمی تانجەرۆ بۆ مەلەکردن • سوختەیێکیان بوو خەڵقی سنە بوو ، دەستی چەپی نەبوو ، خەتێکی فارسیی زۆر خۆشی بوو ، وریاو زرینگ بوو ، ناوەکەیم لەبیر چووەتەوە • جامیی ئەخوێند • فەقێکان مەلەیان ئەزانی ، ئەو فەقێ سنەیی‌یە نەیئەزانی‌و حەزی‌ئەکرد فێر ببێت • جارێکیان کوولەکە ئاوێکیان لەگەڵ خۆیانا هێنا بۆئەمە کە فەقێکە پێی فێری مەلەکردن ببێت • فەقێکە کوولەکەکەی ئەگرت بەدەستەوەو مەلەی پێ ئەکردو قاچی ڕائەوەشاند ، بەسەر ئاوەکەدا هات‌وچووی ئەکرد ، ئەمما نەیئەوێرا توخونی جێگای قووڵ ببێت(٣٩) • دەی‌دەی بەونەوعە هەتا ڕاهات • جارێك بەکوولەکەکەوە ڕووی‌کردە(٤٠) نێرەوەی ئاو ، خەریك بوو بگەڕێتەوە نەیتوانی ، ترساو دیهشەت گرتی ، ئاویش بە شەپۆل بردی بەولاوە ، ئاخری کوولەکە لە دەستی بەرەڵڵا بوو و نوقم بوو وەك بەردی بن‌گۆم • کوولەکەیش

---

(٣٨) لە دەسنووسەکەدا : هەرگەوتێکی •
(٣٩) ئەڵێن (توخونی ئەکەوێ) نەك (توخونی ئەبێ) •
(٤٠) لە دەسنووسەکەدا : ڕووکردە •

ئاو بردی • فەقێ مەلەوانەکانیان(٤١) بەجارێ خۆیان فڕێدایە ناو ئاو ، بەمەلە(٤٢) ڕوویان کردە(٤٣) ئەو شوێنەی(٤٤) کە فەقێکەی تیا نوقمبوو و پەلەپەلیان پێکەوت • وا منیش لەدوورەوە(٤٥) ڕاوەستاوم سەیریان ئەکەم ، بەمەزەنە (٢٠) بیست خوتوە زیاتر بەژێر ئاوا ڕۆیی ، تەسادوف تووشی قەدی دارێك ئەبێت ، لەژێر ئاوەوە دارە ئەگرێتو پیا هەڵئەگەڕێت • دارەکە لقوپۆی بەدەرەوە بوو ، لەپڕێکا سەرکەوت ، خۆی بە دارەکەوە قایم کردبوو ، نیوەی لەشی لەناو ئاوەکەدا بوو ، لە پشتێنە بەرەوژووری بەدەرەوە بوو ، توند دارەکەی گرتبوو ، شکڵێکی سەیری بوو •

وەکوو مەیموونی لۆتی چۆن لەبەر ترسی پلارێکا

وەیا کتکێ بەرەودوای نابێ سەگ هەڵچێ(٤٦) بە دارێکا

ئەوەندە ئاو چووبوە سکیەوە بەحاڵ قسەی بۆ ئەکراو لەوحاڵەدا هاواری ئەکردە فەقێکان : کورە کویلەکە •• کویلەکە •• ئاوبردی ، بیگەنێ(٤٧) • بە لەهجەی سنەیی یانە • کوولەکە

---

(٤١) لە دەسنووسەکەدا : مەلەوانەکەیان •

(٤٢) لە دەسنووسەکەدا : بەمە •

(٤٣) لە دەسنووسەکەدا : ڕووی کردە •

(٤٤) لە دەسنووسەکەدا : ئە شوێنەی •

(٤٥) لە دەسنووسەکەدا : لەدوورە •

(٤٦) لە دەسنووسەکەدا : هەڵچن •

(٤٧) دوو ڕستەی (ئاوبردی ، بیگەنێ) لە دەسنووسەکەدا لە پەراوێزەوە نووسراون ، لەگەڵ وشەیەکی (ئەتوت)و وشەیەکی تر کە بۆم نەخوێنرایەوە •

دوور کەوتبۆوە ، ئیشارەتی ئەکرد : کوڕە فەقێکان ! بگەنە کویلەکەکە . فەقێکان خەمی ئەویان بوو ، ئەو خەمی خۆی نەبوو ، خەمی کوولەکەکەی بوو . فەقێکان قاقا دەستیان کرد بە پێکەنین ، سەربەقوڕ پێی پێئەکەنی . پێیان ئەوت : سا چونکە تۆ خەمی کوولەکەتە خەمی خۆت نییە ، ئەبێ هەر بەوێوە بیت . ئاخری لەپاش قەدرێ فشە گاڵتە چوون بەمەلە نەجاتیاندا ، تا موددەیەك پێکەنین لەسەر ئەم قسەیەی گۆجە بوو . وا ئیستە من کە ئەینووسم بەپێکەنینەوە ئەینووسم ، تیمسالی واقیعەکە دێتە بەرچاوم .

بەهاری ئەوساڵە کە لە نەرگسەجاڕ بووین فەقێی هەڵەبجەو عەبابەیلێو پریسو بیاوێڵە زۆر قەڵەباڵغ بوون هاتن بۆ نەرگسەجاڕ بەمەقسەدی سەیرانی کەژی[٤٨] زمناکۆ . مناڵ بووم ، بەبیرم نییە ، لەسەر مەسرەفو دەعوەتی شێخ مارف بوو یا بە نەوعێکی‌تر بوو ، وام‌بەبیرە کە پەنجا شەست فەقێ ئەبوون . کەژی زمناکۆ لەوبەر سیروانە ، لە نەرگسەجاڕەوە بە نیو سەعات ئەگەنە سیروان ، ئەپەڕنەوە ، لە شەمێرانەوە بۆی‌ئەچن . بەهار بوو ، ئەرغەوان سوور ، سیروان هاتبوو ، مالامال ، کلاوەی ئەکرد . منو مەلا یەحیای برام ، خوا عەفووی کات ، لەگەڵ ئەو فەقێیانە بووین ، چووین بۆ ئەو سەیرانە . حەقیقەتەن زۆر خۆش بوو ، خواردن[٤٩] لە گۆشتو برنجو شەکرو چاییو پێویستی سەیران بەتەواوی

---

(٤٨) لە دەسنووسەکەدا : گەژی .
(٤٩) لە دەسنووسەکەدا : خوادن .

لەگـەڵیان بوو • فـەقێی شـاخەوانیان لەگـەڵ بوو • کـە گەیشتینە سیروان ، لە بوارە پانەوە لەپشت عەرەبەکان کە بوارێکی زۆر پانەو مەسافەی ئەمبەرو ئەوبەری ئاوەکە زۆرە ، پەڕینەوە • فەقێکان بـە کەڵەکی قامیش‌و کوندە پەڕینەوە • ئەمما من شکڵی پەڕینەوەم لـە بەرچاو ماوە : پیاوێکی کەڵەگەت کە ئەیناسیم کردمیە قەڵاندۆشکان ، جلەکانی خۆی خستە دەرپێکەی ، لەسـەر سـەری قایمی کرد ، لـە بن‌دەستیەوە هەردوو ڕانی منی بەخۆیەوە شەتەکدا ، دەستی چـەپی منی بە دەستی چەپی گرت ، وتی هیچ مەترسە ، خۆت قایم بـگرە ، قەدبڕ ڕۆیی هـەتا گەیشـتە نێرەوەی ئاو • لە ناوەڕاستی سـیروان پێی لە ئەرز بڕا ، بەدەستی ڕاست مـەلەی ئەکرد ، بـە پێ‌مـەلە • جارجار ئاو ئەگەیشتە دەم چەناگەی ، پفی ئەکرد لە ئاوەکەو زۆر بە منی ئەوت خۆت قایم‌بگرە • دەستی ڕاستم بە پەتەکەی سەریەوە بوو ، هـەر ئەیوت دەس بەرنەدەیت ، دەستم نەگریت • بەمـەزەننە لەپاش دوو سێ دەقیقـەیەك(٥٠) پێی گەیشتەوە ئـەرز • ماشـائەڵڵا ئەدوت بەسەر ئەرزا بێ‌بەرواو بێ‌باك ئەڕوات • پەڕانمیەوە • زۆری لەسـەر نەڕۆین ، چـووینە شـەمێران • چـەن کەسێـکی شـەمێرانی بـۆ

(٥٠) چروستانی لە سەرەتادا ئەم ڕستەیەی بەمجۆرە نووسیوە : «مەزەننە دوو سێ دەقیقەیەك» • پاشان کـە هەستی بـە ناتەواویی ڕستەکە کردووە ، لەپاش (مەزەننە)وە (لەپاش)ێکی لەسـەرەوە بۆ نووسیوەو ، لـەپاش (دەقیقەیەك)یش (پێ‌چوو)یەکی نووسیوە • بەڵام دیارە واش ڕستەکە هـەر نادروستە ، ئەبوو (بەمەزەننە لەپاش دوو سێ دەقیقەیەك) یا (بەمەزەننـە دوو سێ دەقیقەیەکی پێ‌چوو) بوایە • ئێمـە بەجۆری یەکەمان نووسی‌یەوە •

شارەزایی‌و شاخەوانی لەگەڵ فەقێکان هاتن‌و[٥١] ئەسبابی لازمـەیان هێنا • لەویوە چووینـە بناری کەژی زمناکۆ ، سـەرکانی‌و ئاوێك ، دەشتێکی سەوزو شین ئەیڕوانی بەسەر گەلێ مەملەکەتا ، بە شـایی‌و یاری‌و سەیران ڕایانبوارد • تەفسیلی ڕابواردنم بەبیر نەماوە ، چونکە دوو سێ ساڵ پێش ڕشانەوە بوو • ئەمەندە ئەزانم تەشوێ‌یان هێنابوو ، شاخـەوانیان لەگـەڵ بوو بە شـاخا هەڵـگەڕابوون ، بڕیبـوویان ، هەنگوینێکی زۆریان دەرهێنابوو کردبوویانە تەشتەوە ، ئەوەندە زۆر بوو فـەقێ‌و قەڵەباڵغەکـە لێ‌یان بێزرابوو نـەیانئـەخواردو ، فـەقێ بلاوئەبوونەوە بەو شاخانەدا گژوگیای بەهاریی خواردنیان ئەهێنـاو داری وشکی سووتەنی‌یان ئەهێنا زەلام زەلام،شەو ئاگریان ئەسووتان• ئـەبوو ئینسان دە خـوتوە یا زیاتر لـەدوورەوە دانیشـێت ، داری‌وا گەورەیان ئەختنە سەر ! سەیرانێـکی عەجایب‌و خۆش بوو ، نازانم چەن شەو لەوێ مانەوە • کە گەڕاینەوە بەکەڵەك پەڕیمەوە •

لام‌وایە سـاڵ وەرنەسووڕایەوە شـێخ مـارف باوکمی بردە ئەحمەدبڕندە ، چونکە نەرگسەجاڕ ئاوی کەم بوو و لە خوسووسی مەدرەسـەو ناودێوە بێ‌ویسعـەت‌و تەلان‌و ناخـۆش بوو • ئەممـا ئەحمەدبڕندە دەشت‌و ئاودارو بەویسعت بوو • نازانـم (مەتنـە وغنی)[٥٢] یا (مەتنی ئونموزەج)م[٥٣] ئەخوێند ، شیخ مـارف ،

---

(٥١) لە دەستنووسەکەدا : هات‌و •
(٥٢) یەکێکە لە کتێبە سەرەتایی‌یەکانی نەحو کـە فەقێ جـاران ئەیانخوێند •
(٥٣) ئەمیش هەر لە کتێبە سەرەتایی‌یەکانی نەحوە •

خوا عەفووی کات ، چەن دەرسێکی پێ وتم • باوکم لە ئەحمەدبرندە) فەقێ یەکی زۆری بوو ، وە موتەمادی خەریکی تەدریس بوو • نازانم چەند لە ئەحمەدبرندە ماینەوە ، ئەوەندە ئەزانم لە بەردەمی تەکیەو حوجرەی فەقێیاندا حەوزێ بوو ئاوی لە شاخەکەوە بە جۆگەلە بۆ ئەهات ، چەن ماڵێکی غەوارەی لێ بوو ، ئاوەکە بەپیسی ئەهات بۆ حەوزەکە • فەقێ یە چوو بۆ تەحقیقات ، تەماشای کردبوو ژنێکی ئەو ماڵە غەوارانە پەڕۆگوو و سیباڵی پیسی پێ یە لە بناوانی جۆگەلەکەدا ئەیشووات و جێگەیش لەوانە نەبوو ژنان ڕووی تێ کەن • فەقێکە جنێو بە ژنەکە ئەدات ، سیباڵەکانی فڕێ ئەدات ، مەنجەڵێکی پێ ئەبێت مەنجەڵەکەی تووڕ هەڵئەدات بە سەرەوژێرەدا غل ئەبێتەوە • ژنەکە ئەم حاڵە بۆ پیاوەکان - کە کەرەپیاو(٥٤) بوون - ئەگێڕێتەوە • بە تفەنگ و دەمانچەو دارەوە ژن و پیاویان هاتنە سەر فەقێکان ، بوو بە جەنگی مەغلووبە - ڕۆژەکەی قەرەوەیسی تیا کوژرا - • پیاوەکان باوکێکی چەتەوڵ و دوو سێ کوڕی بوون • فەقێکان کە وایانزانی خۆیان ئامادەکرد بە دارو خەنجەرەوە(٥٥) بۆ شەڕکردن ، یەك تێلایان دا بە گازی پشتی باوکەکەدا خستیانە چاڵێکەوە ، دوو سێ فەقێ تێی بەربوون • لێدان و پیادان لە تەرەفەینەوە ، شەلم کوێرم ناپارێزم ، دەس پێ کرا • ژنان

---

(٥٤) ئەشگونجێ بە (کەرەپیاو)ی بخوێنینەوە ، وەك ئەڵێن (کەرە کورد) •

(٥٥) لە دەستنووسەکەدا : خەنجەرە •

بە تێلاوە هاتبـوون ، کوڕێـکیان کـە باوکەکەی[٥٦] بەوحاڵە دی دەستیدایە دەمانچە کە بینێ بە یەکێك لە فەقێکانەوە ٠ لـە بەردەمی ماڵی ئێمەدا بوو ، باوەژنم[٥٧] ـ خوا عـەفووی کـات ـ پوورزای باوکم بوو ، دەستوبرد پەلاماری تێلایەك ئەدات ، لەگەڵ کوڕە دەس هەڵدێنێتەوە تێلاکە ئەدات بە باسکیا ، کردی بە خڕخاڵ ، دەمانچـە لەولاوە کەوت ، کوڕ لەملاوە ٠ دەمانچەکەی بە[٥٨] بەرد شکان ٠ برای گـەورە کـە ئەمـەی دی تفەنگێکی حسکەی پێ بوو ، مـەلا ئەحمـــەدی مـــەلا قـــادر مەشهوور بـــە مـــــەلا ئەحمەدی فازڵ ، پشتی لێی بوو ، تفـەنگەکەی نا بـــە گـــازی پشتی مـەلا ئەحمەدەوە[٥٩] گڕی ئاگر لەسەر کـەواو کەوای بەربوو ٠ مـەلا ئەحمەد ڕووی کردە کابرا ، هەڵات ٠ مـەلا ئەحمـەد بەرەو دوای ئەنێت ، ڕووئەکاتە ناودێ ٠ شەڕەکـە پیس بوو ٠ مـەلا ئەحمـەد کوتەکێکی سەرزلی سەرخڕی بەدەستەوە ئەبێت ، هە لێرە هە لەوێ ئەنیشێتە سەری ، ئاخری لە حەوشەی ماڵی ئاغا ئەیگاتێ ، کابرا کە ئەزانێ لەدەس مەلا ئەحمەد ڕزگاری نابێت ، ئەگـاتە بن توویەك ، لقێك لە تووە دادەپەڕێنێ بە هەموو هێزی خۆی ئەیدات بە بناگوێی مەلا ئەحمەدا ، ئەڵێت یا ڕەسوولەڵلا بە نەجاتی حەق ٠ مەلا ئەحمەد ئەیوت بریسکە لە چاومەوە هاتو گوێم کاس بوو ، ئەنجـا دەستم

---

(٥٦) لە دەسنووسەکەدا : باوەکەکەی ٠

(٥٧) لە دەسنووسەکەدا : باوەژنیم بوو ٠

(٥٨) ئەم (بە) یە لە دەسنووسەکەدا نییە ، بەلام پێویستە ٠

(٥٩) لە دەسنووسەکەدا : مەلا ئەحمەدە ٠

هەڵبڕی ، منیش وتم یا ڕەسوولەڵلا نۆرە گورزی خۆمە ، تەنها یەك کوتەك ئەدا بە تەوقی سەریا ، کابرا وەك تەڕاح لەوێ ئەکەوێ[٦٠] نە ئێستە مردووە نە پار ، یەك دەلاقە ئەخاتە کاسەسەری • ئەمنما مەلا ئەحمەد گاڵتە نەبوو ها ، پاڵەوان بوو • مەلا ئەحمەدی مەلا قـادر ئابلاخی بوو ، لەگەڵ خـالم مـەلا حەسـەن پێـکەوە شیری خواردبوو • بەینێ کاری زۆرخانەی کردبوو ، زۆر بەقووەت بوو ، چونکە گولەبەندی کاکەئەحمەدی پێوەبوو پشتی بە زەبری گولەکە سـوور هەڵـگەڕابوو و هیچی‌تر • لـەم واقیعـەیە شێخ مارف لـە ئەحمەدبڕندە نەبوو • نازانم باوکم بەهۆی ئەم شەڕەوە بۆ لای کێ چوو ، لە ڕێ ئەگات بە شێخ مارف ، ئەیگێڕێتەوە • ئەوشەوە ئـەو ماڵە لەترسـا بـەو برینداروکەلەلایانەوە باریان‌کرد • بۆ سبەینێ چووینە سەر ماڵەکەی ، بەعزێ قاپ‌و قاجاخە شکاو نەبێ هیچی[٦١] تیا نەمابوو • نازانم ئەو فیلەتەنە کە مەلا ئەحمەد لێی‌دا ما یا مرد • وابزانم باوکم کە ئەحمەد بڕندەی جێ‌هێشت سەبەبی هـــەر ئـەم شـەڕە بوو •

سەرەتای ڕشانەوە پەیدابوو کـە لـە ساڵی ١٣٢٢[٦٢] بوو • وابزانم ئاخری بیست‌ویەك پەیدابوو و بیست‌ودووی بردە سەر • کوشتارێـکی زوربەی کـرد ، حـەتتا ئەڵێن لـە سـولەیمانی‌یە حەوت‌هەزارو حـەوت‌سەدو کوسـووری پێ مردووە • واقیعـــەو

---

(٦٠) لە دەسنووسەکەدا : ئەکەی •
(٦١) ئەم (هیچی)یە لە دەسنووسەکەدا نەبوو ، بەلام پێویستە •
(٦٢) ڕێکەوتی ١٩٠٤ ـ ١٩٠٥ ئەکا •

کوشتاری ڕشانەوە کتێبی سەربەخۆو تەحقیقاتی تاممەی ئەوێت • نازانم[٦٣] ئەحمەد بەگی ڕیشێنی چۆن لەگەڵ باوکما موخابەرەیان کەوتە بەینەوە ، ولاغی نارد بەدوای باوکما نەقڵی کرد بۆ ڕیشێن کە حوجرەو مەدرەسەی بۆ دروست کاتو فەقێی بۆ ڕاگرێت • ڕشانەوە زوربەی سەندو بلاوبووەوە بەدنیادا • وابزانم حەبیبەخانی ژنی ئەحمەد بەگ ـ خوا عەفوویان کات ـ بە ڕشانەوە ڕۆیشت • شارەزووری پێیان ئەوت (چاوەقووڵە) • کەس نەیئەوێرا بچێ یاسینی نەخۆش بخوێنێت لەترسا • من بێسەلیقە بووم پێم خۆش بوو بانگم کەن کە[٦٤] یاسینی ئەوانە بخوێنم کە دەڕشانەوە • دەسم ئەدایە قورئان ، لە یاسین خوێندنا ئەبووم لەسەر نەخۆشی ڕشاوە ، هیوا بوو کە بەسەر نەخۆشەکەوە ئەگریا ، قڵپ هـا ئەڕشایەوە ، پرشکی ڕشانەوەکەی لە دەمو چاوم ئەکەوت ، قێزم لێ نەدەکرد ، عەقڵم پێ نەدەشکا • کابرای شیوەنکەر وەك تەڕاح لەوێ ئەکەوت • ئیتر دنیا زۆر عەجایب بوو ، کەس بەهیوا نەبوو شەو بگاتە سبەی یا ڕۆژ بگاتە ئێوارە • باوەژنە فاتمم ڕشایەوە ، ساردبووەوە ، بە مردوویان زانی ، ئاویان بۆ گەرم کرد ، کەچی ڕۆحی تێدا مابوو نەمرد ، خەلەست ، چەن ساڵ ما • باوکم زستانێك لە ڕیشێن مایەوە • ئەسبابێك بۆ ئەحمەدبەگ پەیدابوو لە خوسووس بەگزادەی جافەوە بوو یا لە خوسووس حوکومەتی

(٦٣) لە دەسنووسەکەدا لێرەدا (چۆن)ێك نووسراوە ، بەڵام زیادە ، چونکە لەدواوەش هەیەو ئەوێ شوێنی ڕاستی خۆیەتی •

(٦٤) ئەم (کە)یە پێویست نییە •

عوسمانی‌یەوە (٦٥) بوو کە ئەحمەد بەگی مەجبوور کرد بە فرۆشتنی
~~لەوێ موددەیەك مایەوەو مەدرەسەیەکی عومدەو تەدریسێکی~~
دێکانی‌و کۆچی کرد بۆ ئێران بۆ تەرەفی سنە • ئیتر باوکم چووە بیاوێڵە لای شێخ ئەنوەرو شێخ جەمیل کوڕانی شێخ عومەری بیارە ، لەوێ موددەیەك مایەوەو مەدرەسەیەکی عومدەو تەدریسێکی باشی بوو •

لەوبەینەدا کە لە بیاوێڵە بووین ، لاموایە بەنیازی تەعزی‌یەی مەلای پێنجوێن ، ڕەحمەتی خوای لێ بێت ، باوکم چوو بۆ پێنجوێن • لەوسەفەرەدا من‌و مەلا یەحیای برامی لە خزمەتیا برد • لە بیارەوە بە هانەگەرمەڵەو کەیمنەدا سەرکەوتین بۆ ئەودیو شاخی هەورامان بە دەربەند کەڵەوێ دا ڕۆیشتین ، ئەمما چ دەربەند کەڵەوێ ؟ مەسافەیەکی دوورو درێژ هەردوو تەرەفی شاخی بەرزو بیست تا سی جار ئەبێ بۆ ئەم‌بەرو ئەوبەری ئاوەکە بپەڕیتەوەو جێ‌جێ پلەی سەختی تێدایە • کە لە دەربەند نەجاتمان بوو بەلای چەپا بامان‌دایەوە ، گەیشتینە مەریوان • شکڵە عەجایب‌و سەیرەکەی گۆلی زرێبار دەرکەوت‌و بەلایا ڕۆیشتین‌و بە ولەژێرو دەرەتفێدا چووین بۆ پێنجوێن • لەوسەفەرەدا زۆر عەزابم چەشت چونکە هەر لە بیارەوە لەپی دەستی چەپم بەورەشینکەیەکی لێ هاتبوو ، لەپی دەستم وەك پشتی کیسەڵی لێ هاتبوو • لە ولەژێر جەڕاحێك بە نەشتەر هەڵیدڕی وە وەکوو دەستی شکاو بە ملما بە جامانەکەم هەڵم‌ئاواسیبوو • تەقریبەن مانگێکی پێ‌چوو ئەنجا چاك‌بووەوە •

---

(٦٥) لە دەسنووسەکەدا : عوسمانی‌یە •

خولاسەی کەلام چووینە پێنجوێن ، لە مزگەوتی پاشا مزگەوتەکەی مـەلای پێنجوێن میوان بووین • لە حوجرەکەی مـەلادا بووین • باوکم نەچوو بۆ ماڵی مـەلا ، خەبەری‌دا ، جـەنابی حەرەمی مـەلا تەشریفی هـات بۆ حوجـرە ، باوکم تەعزیەی لێ کرد • باوکـم عوزری نەچوونی ماڵەوەی بۆ حـەرەمی مەلا هێنایەوە • لەبەرئەوە مەرحوومی مەلا سەغیری هەیە ، بۆیە نەهاتمە ماڵـەوە • بەبیرم‌ماوە مەلاژن فەرمووی خۆم زانیم هەتیومان هەیە ، بۆیە نەهاتیتە ماڵەوە • کوڕانی مەلا،مەلا ئەسعەدو مەلا ئەحمەدو مەلا سدیق ـ خوا عەفویان کات ـ هەرسێکیان بە فەقێیەتی لە بانە بوون • مـەلاژن فەرمووی مەلای پێنجوێن وەسیەتی کردووە کە کوڕانی من هەتا دەرسیان لای مـەلا عەبدولڕەحیمی چروستانی دەس‌کـەوێت ، لای کـەسی‌تر نەخوێنن • باوکم فەرمووی هەروەختێك کوڕانی جەنابی مەلا هاتنە لای من ، فەقێم زۆر بێت یا کـەم بێت جێـگەی ئەوان هەر ئەبێت ، مەدرەسەی خۆیان ئەبێتو من بە چاوی کوڕی خۆم تەماشایان‌ئەکەم•

پێم‌وایە لە وەختی خۆیا کـە باوکم لەخزمەت مەلای پێنجوێن خوێنـدوێتی ، دەرسی بـە ئەحمەد ئاغـای قزڵجـە زۆر وتبـوو • بەوەوناسەبەتەوە چووینە قزڵجە • ئەحمەد ئاغـا باوکمی ئیزن‌نەداو خزمەتێکی یەکجار زۆری کرد • لام‌وایە مانگێك یا زیاتر لە قزڵجە ماینەوە • لەوێ دەستەکەم چاك بووەوە ، ئینجا هاتینەوە پێنجوێن • کوڕانی مەلا هەرسێکیان هاتبوونەوە پێنجوێن ، دایکیان کاغەزی بۆ نووسیبوون • کوڕەکان لە پێنجوێن چاویان بە باوکم کەوت • باوکم

پێی وتن وەختێ کــە زانیتان لە بیاوێڵە نەقڵم کرد ، زانیتــان لەکوێم وەرن بۆئەوێ بێ پرس ، جێ بێ و نەبێ جێگەی ئێوە هەر ئەبێت • لــە پێنجوێن گەڕاینـــەوە بۆ بیاوێڵە بــە دەشتی(٦٦) شارەزوورا • لامەوەهایە ئەو سەفەرە پەنجا ڕۆژێکمان پێ چوو •

جارێکی تر دیسان کە ماڵمان لە بیاوێڵە بوو باوکم لــە بیارەوە چوو بۆ لای شێخ عەلائەددین(٦٧) لە دووڕووە • بە کەیمنەدا لـــە شاخی هەورامان وە بە دەربەن کەڵەوێدا ڕۆیشتین • کە نەجاتمان بوو بەلای ڕاستا بامان دایەوە ، بە قەراخی سیروانا ڕۆیشتین بە بنـــاری کێوێکدا ، سیروان لای ڕاستمانو کێوەکە لای چەپمان کــەوت • میقــدارێك ڕۆیشتین گەیشتین بــە عەجایبی سەنعــەتو قودرەتو سەتوەتی باری تەعــالا کــە ئینسان دەهشەتو حیرەت ئەیــگرت ، لەبەینی کێوەکەو سیروانا ئەرزەکە هەڵــگەڕابوەوە ، شاخو بەردو دارو بەرزو نەوی بەسەر یەکا(٦٨) ڕووخابوو ، سەرەژێر بووبوو ، ئەو بەردانە توێ توێ ئەنجن ئەنجن بووبوون(٦٩) ، ئەدوت خوری یە شی کراوە یا لۆکــەی هەلاجی کراوە ، بەردەکــانی هــەموو وەك تووتیایان(٧٠) لێ هاتبوو هــەرەسو جمــکە بەنەوعێك بەسەریەکــا

---

(٦٦) لە دەسنووسەکەدا : بەدەستی •
(٦٧) لە دەسنووسەکەدا لـــەدوای ناوی شێخ عەلائەددینـــەوە (بوو) یەك هەیە •
(٦٨) لە دەسنووسەکەدا : بەسەریێکا •
(٦٩) لە دەسنووسەکەدا : بووبوو •
(٧٠) لە دەسنووکەسەدا : تووتیای •

تێکەڵو پێکەڵی کردبوو سامدار سامی لێ ئەنیشت • جێگە جێگەی بە بەردو دارو غەیرە بووبوو بەژێرەوە ، سەری دارەکە بەدەرەوە بنوو یا سەرەوژێر بووبوو ، بنی سەرکەوتبوو ، لق‌وپۆپی ژێر هەرەس کەوتبوو ، تازە خەڵقی هات‌وچوویان پیا کردبوو ، ڕێگای کۆنی نەمابوو ، بەعاستەم شوێن پێی ڕێبواری لێ پەیدا بووبوو ، باوکم موتەحەییر ما ، لاموایە لە زەمانی فەقێیەتی‌یا ئەو جێگایەی دیبوو •

زۆر نەڕۆیشتین گەیشتین بە قەڵەباڵغێ ژن‌و پیاو ، ئەرزیان هەڵئەگێڕایەوەو شت‌ومەکیان دەرئەهێنا • باوکم فەرمووی ئەمە لەپێشا دێ بوو ، مەعلووم دێکە بووە بەژێر هەرەسەوەو ئەو قەڵەباڵغە ئەهالیی دێکەن‌و شتومەك دەرئەهێنن • وادیاربوو تازە تووشی ئەو مسیبەتە بووبوون ، وەختیش ئاخری بەهارە • هەروا ڕۆیشتین ، کە گەیشتینە ڕاستی کۆمەڵەکە ، باوکم بۆ ئیستیراحەت‌و تەماشاکردنی ئەو عەجایبە دانیشت • **پیاوێك لەدوورەوە باوکمی** دی هات بۆلامان ، بەخێرهاتنی کردو دانیشت • باوکم پرسی : ئەمە چی‌یە ؟ وتی : قوربان ، چی‌بڵێم‌و چیت بۆ بگێڕمەوە ؟ ئەمە فلان دێیە ، لەم شەوانەدا پیاوێکمان شەو خەبەری ئەبێتەوە ، گوێ‌ئەگرێت گرمەگرمەو شریخە شریخەو سەدای غەریب دێت • مانگە شەوێکی خۆش بوو • پیاوەکە بەرەو دەنگەکە ئەڕوات بۆ ئەولای دێکەوە بەلای کێوەکەدا ، لە گرمەگرمەکە سام ئەیگرێت ، زۆر ئەترسێ • تۆزێکی تر ئەچێتە پێشەوە بەرەو کێوەکە ، کە بەدیققەت

تەماشا ئەکات ، بە شەوقی مانگاشەوەکە لەدوورەوە ئەبینێ وا لە بناری کیوەکەوە وردە وردە هەرەس‌و جمکە(٧١) ئەرزو شاخ‌و کەنەك‌وو دەوەن‌و دارو بەردو بەرزو شیو بەسەریەکا تێکەڵ ئەکات‌و هەڵی‌ئەگێڕێتەوەو هەر دێتە پێشەوە • پیاوەکە کە تێی‌ئەگات هەرەسە وا وردە وردە دێتە پێشەوە بۆ دێکە ، هەڕا ئەکات‌و بە هەموو هێزی خۆی هاوارئەکات : کورە ئاوایی هەرەس هات ، سەردەرکەن • بە هەموو سەربانەکانا بانگ‌ئەکات‌و ئەقیرێنێت • دێکە بەجارێ خەبەری‌بۆوە ، حەیوانی زیندەماڵ‌و خاوخێزانیان دایە پێش خۆ بۆ ئەوبەری سیروان‌و هیچ کەس مەردەماڵ‌و هیچی بۆ دەرنەچوو • سبەی کە ڕۆژ بووەوە تەماشامان‌کرد دێکە هەڵگەڕاوەتەوەو سەرەوژێر بووە • ئیستە وا خەریکین شتومەك ئەوی مومکین بێت لەژێر ئەرز بە پاچ‌و قولۆنگ‌و بێڵ‌و خاکەناز دەری‌ئەهێنین • کابرا بەنەوعێك ئەم سنعەتی خودایی‌یەی بۆ باوکم گێڕایەوە ، تەحەییور گرتی • لەوسەرەوە کە گەڕاینەوە دێکە گواستبوویانەوە ئەوبەری سیروان ، هەموو خانوویان کردبوو • وابزانم ناوی دێکە تفلی یە(٧٢) • کابرا لەگەڵمان بەناو

---

(٧١) لە دەسنووسەکەدا : **جمگە** •

(٧٢) برای بەڕێزم شێخ ئەمینی نەقشبەندی کە پێش چاپ دەسنووسی ئەم‌کتێبەم پیشان‌دا ، لەم‌شوێنەدا ئەم پەراوێزەی لەسەر نووسیوە : «بەڵێ ، ناوی (تفلی) بوو • پاش ئەم وێرانبوونە ، هەر بەوبەری ئەو دێ وێرانەوە ، لەوبەری ڕۆخانەوە ، پاش پرس‌و مەشوەرەت بە مەرحوومی شێخ

هەرەسەکەدا هات تا سەر ڕێگای کۆنو چووین بۆ دووڕووە ، لەوێ خۆشمان ڕابوارد •

شێخ عەلائەددین ، ڕەحمەتی خوای لێ بێت ، باوکمی ئیزن نەدا ، لەگەڵ خۆی بردی بۆ کوێستان(٧٣) ، لە پشتی سەولاوا بە دەستەو دائیرەوە هاوینان لەوێ کەپریان بۆ ماڵی خۆیو بۆ خانەقایو بۆ خاسسە مەنسووبان لە عولەماو خولەفاو بۆ فەقێ ئەکرد • مەخسووس حاجی میرزا ڕەحمەتوڵلای تالشیی لەلا بوو ، ئەوی مەشهوورو مەعرووفە بە سەدای خۆشو لەحنی داوودی • بەڕاستی وەختە بڵێم ئیستەش ئاوازەی چریکەکەی لەگوێمدا ماوە ، لەزەتمان لێ دی • هەتا موددەی مانگێک هەر لە خانەقای دووڕووە ماینەوە هەتا ماڵی شێخ چوو بۆ کوێستان • کەپرێکیان بۆ حاجی میرزا ڕەحمەتوڵلا کردبوو لەسەر بانی خانەقا • کەپرەکە ئاگری تێبەربوو ، بوخچەی باوکم دەلائیلو(٧٤) فەرایزە(٧٥) تەسنیفەکەی خۆی

=

عەلائەددین (باوکی شێخ ئەمین) دێیەکی تازەیان دروستکردەوە هەر بە ناوی (تفلی)یەوە کە ئیستە ئاوەدانە • بیست ساڵێك لەمەوبەریش دوو دێی تازەیان لە شوێنی ئەو تفلیيە وێرانەدا بە ناوی (ئەحمەدئاوا)و (ڕازاوا) دروستکرد • ئیستە جادەی سنەو مەریوان بەو شوێنەدا ئەڕوات ـ ئەمین » •

(٧٣) لە دەسنووسەکەدا : گوێستان •

(٧٤) دەلائیل : دلائل الخيرات ، کتێبێکە هەمووی سەڵەواتە لە دیداری پێغەمبەر ، خواپەرستان پاش قورئان ئەیخوێنن •

(٧٥) فەرایز : فرائض ، زانستی میرات دابەشکردن • ناوی گەلێ کتێبیشە لەو باسەدا •

تێـــدابوو ، دەلائیلەکە قەراخی هـــەموو سووتابوو و فەرائیزەکـە بەکی کەوتبوو • لەمسالانەدا ئەم حیکایەتەم گێڕایەوە بۆ شێخ عوسمانی شێخ عەلائەددین ، خوا دەوامی بدات ، پێـکەنی و وتی : ئـەوە مـن ئاگرم بەردایە ئەو کەپرە ، ئاگرم بەردایە پووشی قەراخ ســەربانی خانەقا ، پووشەکان بسووتێنم ، هەرچـەن هاواریان کرد کوڕە مەکـە گوێم نەدایێ ، ئاخری ئاگرەکە پەرەی سەند ، چوو بۆ کـەپرەکە ، کەپرەکەی ســووتان • باوکم بـە ڕۆژ لەو کـەپرەدا ڕایئـەبوارد • کوڕانی حاجی شێخ مستەفای سەقز شێخ حامیدو شێخ ڕەئووف کـــە کچەزای شێخی زیائەددین بوون ئەوانیش لە دووڕووە بوون ، بە کۆمەڵی لەبەینی چەن ڕۆژێـکا ئەچووین بۆ ئەو دێهـاتەی دەشتی سەولاوا ، شەوێ ئەماینەوە • زۆر خۆشمان ڕابوارد • تەقریبـەن دوو مانگمان پێچوو (٧٦) لەوسەفەرەدا • وە شێخ عەلائەددین لــە دووڕووە عەجەب دابو دەستگاهێکی بوو • کە گەڕاینەوە بەلای دێکەدا هاتین • دێکە لەوبەر سیروان بوو • هـــەر بە دەرەبەند کەڵەوێدا هاتینـەوە ، بە شاخی هـــەوراماناا هەڵگەڕاین ، هـــەر نەئەبڕایەوە (٧٧) • لە کەیمنەوە هاتینەوە بیارە •

ساڵێکیان شێخ ئەنوەرو شێخ جـەمیل هـاوین باریان کرد بۆ بیارە • ماڵی باوکیشم بە فەقێوە لەگـــەڵ خـۆیان بردیان (٧٨) بۆ

(٧٦) لە دەسنووسەکەدا : پێشوو •
(٧٧) لە دەسنووسەکەدا : **نەئەبڕایە** •
(٧٨) ئەبوو ئەم ڕستە بەمجۆرە بووایە : «**ماڵی باوکیشمیان بـــە فەقێوە لەگەڵ خۆیان برد** • » •

بیارەو کەپریان بۆ کردین • ڕابواردنێکی خۆش • زەمانی شێخ نەجمەددین بوو ، زەمانێکی خۆش • سەڵتەنەتی عەبدولحەمید بوو • تەئریخەکەی نازانم ، مەعلووم بە سێ چوار ساڵ پێش عەزلی عەبدولحەمید بوو کە تەئریخەکەی ١٣٢٦ای هیجری یە(٧٩) پرتەو پاشا هاتە بیارە ، ئیزهاری ئیخلاسی زۆر کرد دەرحەق بە بیارە • جەنابی مەلای بیارە مەلا عەبدولقادری مەرحووم لەگەڵ شێخ نەجمەددین ، غەرقی ڕەحمەتی خوا بن ، لەسەر تاتەبەردی بەردەمی خانەقا دانیشتبوون • پرتەو پاشا پێیەکی لای ئەوان بوو و پێیەکی لە مەرقەدی شێخ عومەرا بوو ، هاتوچووی ئەکرد • پرتەو پاشا داوای تەبەڕڕوکی لە شێخ نەجمەددین کرد • دەسەسرێکی بچکۆلە ، شینە خومی یەکانی قەدیم ، چڵکن بووبوو ، کردبووی بەقەدیا ، لە پشتێنەکەی کردەوە دای بە پرتەو پاشا ، ماچی کرد نایە سەر سەری ، چەن جارێك وتی : ئەمەیە تەبەڕڕوك • داوای تەبەڕڕوکم لە شێخ حیسامەددین کرد ، شێخ عەلیی تەوێڵە ـ پرتەو پاشا لە تەوێڵەوە هاتبوو ـ ، کەچی بایی دووسەد لیرەیەك ماڵو ئەشیای عەجەمی بەقیمەتی نایابی بۆ ناردبووم ، ڕەددم کردەوە ، وتم : بابا ! من داوای ئینعامو خەڵات ناکەم ، داوای تەبەڕڕوك ئەکەم • بەڕاستی ئەمەیە تەبەڕڕوك ـ بە دەسەسرەکەی ئەوت ـ و هەر ماچی ئەکرد • وا دیاربوو ئیخلاسو شەوقی مەقامەکەو مەدرەسەکەو شێخ نەجمەددینی یەکجار زۆر

---

(٧٩) ڕێکەوتی ١٩٠٨ ئەکا •

بوو•ئیتر تەفسلیم بەبیر نی‌یەو ئەم سەرگوزەشتانەی ڕابووردن(٨٠) تەئریخیان نازانم ، بۆیە نەمنووسیوە •

لەو موددەیەدا ژنێکیان لە سنەوە بۆ شێخ نەجمەددینی بیارە هێنا ، شایی‌و زەماوەندێکیان کرد بە ناووبانگ بیگێڕیتەوە • ماڵو دەوڵەت‌و سەڵتەنەت‌و دنیایێکی بێ‌شوماری لەگەڵ بوو • قەتارێك هێسربار هەر جیهازی عەجایبی لەگەڵ بوو • قەڵەباڵغێکی بێ‌شومار بوو • سوارێکی زۆری لەگەڵ بوو • هەرچی فەقێ‌و مەلای دەشتی شارەزووره هاتبوون • حەتتا لە سولەیمانی‌یەوە بەعزێ فەقێ هاتبوون • ئەوەی لە هەموو خۆشتر بوو حاجی باباو حاجی میرزا ڕەحمەتوڵلای تاڵشی بەسواری لەگەڵ شاییکەرانا بوون بەسواری بەجووتەو یەکەیەکە ئەیانگوت ، ئەمما چ‌گوتنێك ـ یاخوا خوا عەفوویان کات ـ • ژنە سنەیی‌یەکە مەحرەمێکی شیریی خۆی لەگەڵ بوو ، دەرگەوان بوو ، فەقێ‌یەك نازانم بۆچی ئەچێت ، لەگەڵ ئەو دەرگەوانەدا ئەبێ بەشەڕیان • ژنەکە دەرئەپەڕێت ، قسە بە فەقێکە ئەڵێت‌و دەنگی بەرز ئەڕوات • شێخ نەجمەددین کە ئەوە لە ژنەکە ئەبینێ ئەینێرێتەوە بۆ ماڵی باوکی‌و چیی هێنابوو گەلێکی‌تریشی ئەخاتەسەر ، بەحورمەت حەواڵەی سنەی ئەکاتەوە ، لەسەر فەقێ‌یەك یا لەسەر ئەوە کە دەنگی لە ماڵەوە هاتووەتە دەرەوە دەستی لێ هەڵگرت ، تەڵاقی‌دا • شێخ نەجمەددین زاتێکی بەقیمەت بوو •

---

(٨٠) لە دەسنووسەکەدا : ڕابوورد •

جارێك باوكم لە بیاوێلە فەرمووی : حەمە ، ئەتوانی ئەم کاغەزە ببەیت بۆ بیارە بۆ شێخ نەجمەددین‌و گورج بێیتەوە ؟ وتم : بەڵێ . فەرمووی : ئەگەر زوو هاتیتەوە ئافەرینێ باشت ئەکەم . کاغەزەکەی دامێ ، وتی : حەمە لە باسکەدرێژەوە بڕۆ ، لە چەمەوە مەڕۆ . مڵ‌ومووش نەکەیت ـ لەو ڕۆژانەدا لەبیارەوە لە چەمی خواجایی‌یەوە هاتمەوە ، پایز بوو ، لەڕێدا گوێزێکی زۆرم چنی‌یەوەو هێنامەوە . لەترسی ئەوە وتی مڵ‌ومووش نەکەیت ، کاغەزەکەت لێ نەکەوێت ، فبقیانەم خستە ملم ، چاکم کرد بەلادا ، ڕۆیشتم ، زوو گەیشتمە بیارە . لە حەوشی خانەقا پرسیم : شێخ لەکوێ‌یە ؟ وتیان : ناساغە ، لەماڵەوەیە . موعەتتەل دلمامو خەفەتی ئافەرینەکەم بوو ، پاڵمدا بە شۆڕەبیی بەردەمی حەوزە گەورەکەوە . دامام ، ئەوەندەی پێ‌نەچوو شێخ تەشریفی هاتە دەرەوە ، چەن کەسێکی لە خزمەتا بوو پاڵی‌دا بە سەکۆی بەردەمی[81] مەرقەدەوە ، قەڵەباڵغ دەورەیان دا ، کاغەزیان ئەدایێ . چاوی بە من کەوت ، وابزانم بانگی کردم ، چووم دەسم ماچ کرد . کاغەزەکەم دایێ ، دەس‌بەجێ جواب‌و مەزموونی کاغەزی دامێ ، نازانم چی‌بوو . کە دەسم ماچ کردەوە ، دەسی گرتم ، فەرمووی ـ بە زەردەخەنەوە ـ : حەمە لە باسکەدرێژەوە بڕۆ ، لە چەمەوە مەڕۆ ، مڵ‌وموش مەکە ، کاغەزەکەت لێ نەکەوێ ، عەینی عیبارەتی باوکم . وتم : چاکە ، قوربان . بە هەڕاکردن هاتمەوە بۆ بیاوێلە . نەبێ بەدرۆ ، وابزانم ،

(٨١) لە دەستنووسەکەدا : بەدەمی .

وام بەبیرە بەمسەرو بەوسەرەوە سێ سەعاتم پێچوو • کە کاغەزەکەی شێخم دا بە باوکمو خوێندیەوە ، بە تەعەججوبەوە بۆ باوکم گێڕایەوە ، وتم : باوە باوە تۆ لێرە چیت پێوتم ، شێخ نەجمەددینیش عەینی قسەی پێوتم ، وەڵلا ئەڵێی گوێی لێ بووە • باوکم زەردەخەنەیەکی کرد ، فەرمووی : ئەنجا ڕۆڵە ئەوە چی‌یە بۆ شێخ نەجمەددین ؟ شێخ نەجمەددین پیاوێکی گەورەیە • غەرقی ڕەحمەتی خوا بێت •

باوکم لە پیاوێلە فەقێی زۆر بوو • بەبیرم ماوە پاش نوێژی سبحەینێو تەواوکردنی ئەورادو مەشغوولیی وەختی هەتاوکەوتن ، دەرسێکی ئیبنوحەجەری بەحەڵقە ئەوتەوە ، ئەچووەماڵەوە ، چی حازر بووایێت ئەیخوارد ، ئەهاتەوە خانەقا دەرسی ئەوتەوە تا پاش عەسر • ئەنجا ئەچوو لە ماڵەوە قورئانو دەلائیلی ئەخۆند • بەینێك نۆ موستەعیدی تیابوو • سوختەیش چەند کەسێ • نانو چێشتی فەقێ‌یانو شەکرو چایانو پلاولغی سێشەممەو جومعەیان هەموو لەسەر ماڵی شێخ ئەنوەرو شێخ جەمیل بوو ، خۆشیان ڕائەبوارد • لە فەقێکان مەلا عەلی پاشا(٨٢) تاڵشیو مەلا محەممەدی دەڵگەیی‌و مەلا عەبدولخالقی تەوێڵەیی‌و مەلا یۆسفی سەقزی‌و مەلا یۆسفی گەورکیم بەبیرماوە ، حەق تەعالا بە ڕەحمەتی خۆی دایان گرێت •

ساڵێکیان فەقێکان پاشایان کرد(٨٣) ، مەلا عەلیی تاڵشی‌یان کرد

(٨٢) ئەبێو (پاشای) بووایە •

(٨٣) ئەبوو : (پاشاپاشایان کرد) بووایە • هەروا لە دێڕەکانی پاشەوەشدا •

بە پاشا • زۆر موهیمو عەجایب بوو • فەقێی بیارەو مەدرسەکانی ئەودەورە هاتن • جەنابی مەلای بیارەو شێخ نەجمەددینو مەحموود پاشای جافو زۆر لە بەگزادەی جافو پیاوی گەورە گەورە حازری ئەو پاشایەتی‌یە بوون • تەختی سەڵتەنەتیان بۆ پاشا دروستکردبوو ، خێوەتێکی موهیمیان لە دەشتەکەی پشت خانەقاوە بۆ هەڵدابوو ، ئیحتیشامو قەڵەباڵغێکی بێشومار بوو و ماجەرای سەیرو عەجایب لەو سەیرانی پاشایەتیی فەقێیانەدا(٨٤) ڕوویئەدا • بەبیرم نەماوە تا بینووسم • من منداڵ بووم ڕێو ڕووی بارەگام نەبوو ، ئەمما ئەیانگوت شێخ نەجمەددینو جەنابی مەلاو مەحموود پاشای جافو سائیری خەڵق دەستەونەزەر ڕاوەستابوون • پاشا ئەمری فەرمووبوو تەنها جەنابی مەلا لەسەر ئەرزەکە بەچۆکا هاتبوو • ئەڵێن واریداتێکی زۆر(٨٥) لەو سەیرانەدا لە پارەو حەیواناتو بارەد زەخیرەو شتومەکی‌تر ئەیانهێنا(٨٦) • تەفسیلو ماجەرای ئەو پاشایەتی‌یە جزوێکی تەواوی ئەوێ ، ئەمما من چی بنووسم ، هەر نەمئەوێرا توخنی ئەو هۆردووگایە بکەوم(٨٧) • مەلا عەلی سمێڵێکی پێوەبوو و شکڵو قیافەتو قەدو باڵاو سەرو کەلەیەکی پێوەبوو سامدار سامی لێ ئەکردو زۆر کەم پێکەنینی ئەهات ،

---

(٨٤) لە دەستنووسەکەدا : فەقێیان •

(٨٥) ئەبوو (زۆریان) بووایە •

(٨٦) ئەبوو (ئەهێنا) بووایە •

(٨٧) لە دەستنووسەکەدا (ببم) یکیش هەیە • ئەمە وەك هەڵەکەی پەراوێزی ژمارە (٣٩)یە لێرەدا ڕاستی کردووەتەوە •

ئەیانوت چەن جارێك پاشایەتیی كردبوو • شتی عەجایبم ئەبیست لە ئەوامیرو ئیجرائات كە ئەمری فەرمووەو نوانوویتی ، ئەمما بە مەزبووتیو ڕێكوپێكی بەبیرم نەماوە تا بییاننووسم •

من لە بیاوێلە فێری كێشانی جگەرە بووم • ئیستە لێم بووە بە تیراویو ماكی گولی لەكۆڵم نابێتەوە • باوكم زۆری هەوڵداو زۆری لێدام بۆئەمە كە تەركی بكەم • حەتتا جارێك لەسەر جگەرە عەسایەكی دا بەقۆڵما باسكم شكا ، فائیدەی نەبوو ، تەركم نەكرد • وائەبوو لەترسی باوكم جگەرەم بەئاگرەوە ئەخستە گیرفانم ، گیرفانم ئەسووتا • ئێستە بەمئاخری عومرەوە كە من زەعیفو بێقووەتم مەراقی جگەرەیش هەر بەشیددەت ئەبێو پەرە ئەسێنێت ، هەرچەن زۆرانی لەگەڵ ئەگرم دەرەقەتی نایەم ، ئەو من ئەدات بەئەرزاو زاڵئەبێت بەسەرما • ئاخ داخەكەم ! سەد بریاو كاشكی ـ ئەگەرچی كاشكیو ••• تازە بێفائیدەیە ـ بە قسەی باوكم بكردایێتو ئەم ملۆزمەم تووشی خۆم نەكردایێت ، ئەگەرچی باوكیشم لەئاخرا لە سولەیمانییە فێری جگەرە بوو ، نازانم لەچییەوە فێربوو •

کوڕگەل سا ئێوە لە خۆ وریا بن
بێن ئامۆژگاری لە پیر وەرگرن
قەت نەکەن فێری جگەرە کێشان
ببن ، خۆ تووش‌کەن دەردو سەرئێشان
موبتەلای تووتن خوارو زەلیلە
من کردم ، ئێوە نەیکەن ، دەخیلە !

تا گەنجی بە خۆت نازانی ، کاتێ
کە پیربوویت ئەنجا دەردت ئەداتێ

بێ چارەسەری خۆت کە هەوەڵ جار
مەیخۆ ، نەك وەختێ بتکا دەردەدار

وایدانێ عومرت ئەزەل حەفتایە
بە جگەرەکێشان شەستەو پەنجایە

بێن خۆتان لادەن لـەو شتەی کەوا
گەلێك موبتەلاو داماوە لەوا

باوکم دوو ساڵ زیاتر لە بیاوێڵە مایەوە • لاموایە دێی بیاوێڵە کـە بەدەس کوڕانی شێخ عومەرەوە بوو ، وابزانم بە ناوی خانەقای بیاوێڵەوە ، کەوتە گێچەڵەوەو بەگزادەی جاف شەڕیان تێئالاندن • لەوڕووەوە گوزەرانی باوکم کەوتە کزیو گوڵۆڵەی مەدرەسـەو فەقێ کەوتە لێژی •

لەو سەردەمەدا(٨٨) حاجی شێخ محەممەدی زەردەلیکاو ، خوا لێی خـۆش بێت ، ناردبووی بۆ لای باوکـمو قەرارو موقاوەلەیان بڕابووەوە • وڵاغو کوڕی خـۆیو پیـاوی نارد باری کردین بـۆ زەردەلیکاو • لە زەردەلیکاو مەدرەسەیەکی عومدەو موهیمو فـەقێی باشو قەڵەباڵغی بوو • ئیـدارەو مەسرەفی فەقێ بە نانو پێخۆرو شەکرو چاو شتیتر هەموو لەسەر ماڵی حاجی شێخ محەممەد بوو • حاجی شێخ محەممەد حورمەتی باوکمی زۆر ئەگرت • باباڕەسووڵی

---

(٨٨) لە دەسنووسەکەدا : لەو سەرو دەمەدا •

بێدەنی ، ڕەحمەتی خـوای لێ بێت ، گێڕایەوە : لـە زەردەلیـکاو لەخزمەت مامۆستا مەلا عەبدولڕەحیم بووم ، من دەرسم ئەخوێنـــدو حاجی شێخ محەممەد بەدیارمانەوە دانیشتبوو • پاش دەرس هەروا قسە کرا • باسی ئیدارەو گوزەران کرا • حـاجی شێخ محـەممەد فەرمووی : مامۆستا هەتا من بمێنم ئینشەڵلا پەکت ناکەوێ • مامۆستا فەرمووی : بەخوا حــاجی تۆیش نەمێنی پەکم ناکەوێ • حــاجی پێکەنی ، وتی : بەخوا ڕاست ئەکەیت ، وایە • باباڕەسوول ئەیوت : جـــارێك مامۆستا فەرمووی بەخوا باباڕەسووڵ زۆر ئەترسم دنیـــا زەفەرم پێ ببات • دەوڵەمەند بووم ، بڕۆم باشــە ، لە زەردەلیـکاو بارکەم • وتم : کوا مامۆستا تۆ چیت هەیە ؟ وتی : ئەوە نی‌یـــە ، بەفـکرم فەرمووی ، مانـگایەكو چوار مەڕمان هەیە ، یا دوو مانگاو هەشت مەڕی فەرموو ــ من خۆم قسەکەی باباڕەسووڵم باش بەبیر نەماوە ــ • وتم : مامۆستا ، ئەوەندە کـەی بووە بە دەوڵەتو بەوەندە ئینسان پێی ناڵێن دەوڵەمەند • فەرمووی : بەخوا باباڕەسووڵ دنیـــا کەمو زۆری غەزەبە • مەقسەدی باباڕەسوول بەیانی زوهدی باوکـم بوو کـە تەعەللوقی دڵی کەمو زۆر بە دنیاوە نەبوو و بۆ دنیاو لەبەر خاتری دنیا تەمەلوقو مەرایی لەبەر عەبدا عەبد نەئەکرد •

لە زەردەلیکاو کتێبی تەسریفی مەلا عەلیم(٨٩) ئەخوێنـــد • مەلا محەممەد ئەمینی چیچۆرانی ، خوا لێی خۆش بێت ، لای شێخ

(٨٩) تەسریفی مەلاعەلیی شنۆیی ، دووهەمین کتێبی عیلمی سەرفە فەقێ جاران ئەیانخوێند •

حسەینی چرچەقەڵا بوو ، خوا عەفووی کات • شێخ حسەین هاوینان بە خۆیو دائیرەو مەلایەوە ئەچوو بۆ کانیبەکرو کانیتوو کە بەسەر دەشتی شارەزوورا ئەنوارن • ئیزنم لە باوکم خواست کە بچم بۆ کانیبەکر بە فەقێیەتی ، هاوین لەوێ بم • ئیزنی فەرموو • چوومە کانیبەکر • مەلا خۆی دەرسی پێ ئەوتم • چەن فەقێیەکی لە خزمەتا بوو • فەقێکان لەگەڵ دەروێشا هەڵیاننەدەکردو زۆر هەرایان ئەبوو • لە حەقیقەتا قەباحەتی فەقێکان بوو شەڕیان بە دەروێش ئەفرۆشت • خولاسە دانوویان پێکەوە نەدەکولا • جارێك شێخ حسەین حەیوانو برنجو ڕۆنو شەکرو چای ناردبوو بۆ زیافەتی فەقێ • لەپاش دروستکردنی تەعامو تێرخواردن ، یەکێك لە فەقێکان قرقینەی دێتەوە ، بۆ ئەمە کە دەروێش ڕقی پێ هەڵسێت ئەڵێت : ئەلحەمدولیللا ، خوایا لە شێخ نەجمەددینی بیارە بەزیادکەیت • دەروێش گوێی لێ ئەبێت ، بە فەقێکە ئەڵێت : ئێوە پلاوو گۆشتی شێخ حسەین ئەخۆنو دوعای خێرو بەزیادبوون بۆ شێخ نەجمەددینی بیارە ئەکەن • ئەبێت بە هەرایان • شێخ حسەین ئەزانێت ، ئەنێرێت بەدوای دەروێشەکانا ئامۆژگارییان ئەکات کە واز لە فەقێیان بهێنن ، کەیفی خۆیانە چی ئەکەن وە چی ئەڵێن حەقتان نەبێ بەسەریانەوە • ئەڵێن قوربان چۆن ئەبێت پلاوو گۆشتی تۆ بخۆن وە بڵێن لە شێخ نەجمەددینی بیارە بەزیاد بێت ؟ ئەڵێ : کورە ئامین ، خوا لە شێخ نەجمەددینی بیارە بەزیاد کات ، ئەنجا ئێوە بۆچی ڕقتان پێ هەڵئەسێت ؟ ئاخر فەقێکان ئەزانن ئێوە

بێ‌عەقڵن‌و ڕقتان پێ هەڵئەسێت ، بۆیە وا ئەڵێن • تۆزێك عەقڵتـــان بێت • زۆریان بەسەرا دێت‌و ئامۆژگاری‌یان ئەکات • نەتیجـــە ، ئێوارەیەك کە فەقێ ئەچێت بۆ تەکیە بۆ نان،لەگەڵ دەروێش ئەبێت بەشەڕیان‌و لـــە یەکتر ئەدەن • شـــەو فەقێکان شتومەك‌و ئەسبابی خۆیان ئەپێچنەوە • سێ کەپریان بوو ئاگر بەرئەدەنە کەپرەکـانو کۆڵ‌و بوخچـــە ئەدەن بەشانا بۆی دەرئەچن • لە خـــەو خـــەبەرم بووەوە لـــە هـــەراو گرمەی خەڵق • تەماشـــامکرد مەشعـــەلی ئاگر ئەچێ بە هەوادا • مەدرەسە چۆڵ بوو ، بەتەنها مامەوە موددەیەك • لەپاشا حاجی شێخ محەممەدی زەردەلیکاو بە دیدەنیی شێخ حسەین هات ، کـــە گەڕایەوە(٩٠) لەگەڵ خۆیا بردمیەوە بۆ زەردەلیکاو ، سواری بارگەکەی خۆیان کردم • ئەمە ئەوەڵ فەقێ‌یەتیم بوو •

لە زەردەلیکاو دەسمکرد بە خوێندنی کتێبی جامی(٩١) • لـــە ساڵی (١٣٢٦) هەزارو سێسەدو بیست‌وشەشی هیجری(٩٢) شـــێخ سەعیـدی حەفیـدو شێخ ئەحمـــەدی کوڕی لـــە شـــاری مووســـڵ شەهیـدکران • هـــەوای سەفەری سولەیمانی‌یە کەوتە ســـەرم • چووم بوو سولەیمانی‌یە • لەوڕۆژانەدا تەسادوفی عـــەزلی ســـوڵتان عەبدولحەمیدو جولووسی ســـوڵتان ڕەشادم کرد • بەومووناسەبەتەوە ســـەدویەك تۆپیان لـــە بەردەرکی ســـەرا ئاگردا ، عەینی ســـاڵ

(٩٠) لە دەسنووسەکەدا : گەڕایە •

(٩١) جامی : الفوائد الضیائیة ، شەرحی مەولانا عەبدولڕەحمـــانی جامی‌یە لەسەر کافیەی ئیبنولحاجیب لە زانستی نەحودا •

(٩٢) ڕێکەوتی ١٩٠٨ ئەکا •

(١٣٢٦) • موددەیەکی کـەم لـە سولەیمانییە بووم ، چەن دەرسێکم لای حاج سەیید حەسەنی حەفید خوێند ، خوا عەفووی کـات • گواستمەوە لای حاجی مەلا عەبدولحەمیدی سنەیی لـە مزگەوتی حاجی عەزیزی خەیات ، خوا لێیان خۆش بێت ، چەن دەرسێکیشم لای ئـەو خوێند • خـاڵە محەممەد ئەمینم ، خـوا لێی خۆش بێ ، دەمێك بوو دەسی لە خوێندن هەڵگرتبوو ، لە تەعەشوقی خوێندنی من شەوقی خوێندنی کەوتەسەر ، وتی : حەمەی خوشکەزام کوڕی چاك بە ، لە وڵاتی خۆمان خوێندنمان بۆ ناکرێت ، با بەدزییەوە بچین بۆ فەقێیەتی • من ئەبـم بە سوختەت • وتـم : کوڕە تۆ لـەکوێ ئەخوێنێت ؟ چۆن بە بێ ئابلاخ ئەتوانی ڕابوێریت ؟ وتی : من لێرە خوێندنم پێ ناکرێت ، بە شـەرتو قەرار بچین بۆ فەقێیەتی • هەتا چوار ساڵ سەرناکەمەوە بە ئابلاخا •

تەفرەیدام • خۆمان دزییەوە • لـە مزگـەوتی قامیشـان کاروانی وڵاتی مەرگە ئەڕۆیشت ، لەگەڵیان ڕۆیشتین ، چووینـە سەرگەڵوو • لەوێ جێگامان نەبوو ، چـووین بۆ پەڵکۆ بۆلای مەرحووم مەلا سلێمان مەشهوور بە مەلا سلێمانی ماوەت • مـن جامیم ئەخوێند • دەرسی پێ نەوتم • موستەعیدێکی لەلا بوو ، وتی لای ئەو بخوێنە • منیش بەو ڕازی نەبووم • خاڵە حەمەدئەمینم چوو بۆماڵی مـەلا بۆ نان • مەلا ئەحواڵی ئێمەی لێ پرسیبوو کە کێنو خەڵقی کوێن ؟ ئەویش وتبووی : قوربان خەڵقی دێی ئابلاخین لای سولەیمانییە • بـەو موناسەبەتەوە خەبەری باوکمی لێ پرسـیبوو ،

وتبووی ئاخر ڕەفیقەکەم کوڕی مەلا عەبدولڕەحیمەو منیش کوڕی حاجی مەلا محەممەدم ، خاڵی ڕەفیقەکەم • خۆمان حازر کردبوو کە بڕۆین • تەماشام کرد(٩٣) خاڵی هاتەوە • ئەم ماجەرایەی گێڕایەوە • زۆری پێ‌نەچوو ، مەلا تەشریفی هات بۆ حوجرە ، دڵنەوازیی کردم • فەرمووی من نەمناسیت ، مەڕۆ خۆم دەرست پێ‌ئەڵێم • نەڕۆیشتم • خۆی دەرسی پێ ئەوتم : زۆر بەمەرحەمەت بوو • گەلێ‌جار لەپاش دەرس سەرگوزەشتەی زەمانی فەقێیەتیی خۆی بۆ ئەگێڕامەوە • ڕۆژێك لە بەرهەیوانی مزگەوت قەڵەباڵغێك لە شێخانی پەلکۆ دانیشتبوون • موستەعیدەکەی جەنابی مەلایش لەناویانا بوو ، قسەی بۆ ئەکردن • منیش چووم لە کونجێکەوە تەماشای کتێبم ئەکرد • فەقێکە ئەم دوو شیعرەی خوێندەوە :

الهی لست للفردوس اهلا
ولا اقوی علی نار الجحیم
فهب لی توبة واغفر ذنوبي
فانك غافر الذنب العظيم

مەعنای بۆ بەیان کردن • لەپاشا وتی : ئەمە شیعری پێغەممەرە • منیش گوێ‌قوڵاغ بووم ، پێم ئەزمنەکرا • وتم : مامۆستا پێغەممەر شیعری نەفەرمووەو ئەو شیعرانە هیی پێغەممەر نین • موستەعیدەکە لێم تووڕە بوو ، وتی : تۆ چۆزانیت ؟ منیش پێکەنیم ، وتم : ئەی

(٩٣) لە دەستنووسەکەدا (کرد)ەکەی نیی‌یە •

لـە سوورەتی (یس)دا نەتخوێندووە کـە خوا ئەفەرموێت : «و مـا علمناه الشعر ، ومـــا ینبغی له»(٩٤) ؟ فەقێــکە سـوکووتی کرد • خەڵقەکە زانییان قسەی منـە • فەقێکە زۆر عاجز بوو ، ئاخری ڕۆیشت • منو خاڵم ماینەوە • وای ئەزانم فەقێکە لە تەریقییا سەری خۆی هەڵـگرت • لەپاشـا ئەم قسـە خۆشەم بۆ مـەلا گێڕایەوە ، دەستی کرد بە پێکەنین •

لـەپاش چـەن ڕۆژێك کاکیلەیەکی مامۆستا دەستی کرد بـــە ژان ، فەرمـووی : لەگـەڵم وەرە ، ئەچـم بـۆ شـاری مەرگـە ، کاکیلەکەم دەرئەهێنم • لە خزمەتیـــا چووم بۆ مەرگـــە • لەوێ ئەیانوت : ئەو سەدویەك تۆپەی کـە لـە سولەیمانییە هاویشتیان بۆ جولووسی سوڵتان ڕەشاد ، ئێمە لە مەرگە یەکەیەکە ئەمانژمارد • مامۆستا کاکیلەکەی لەبنا لە دەم پووکا لـە کێشانا شـکا • مەجبوور بوو بچێت بۆ شاری کۆیێ بـە مەکینە دەری بهێنێ • زۆر پەرێشان بوو ، وتی : تۆ بچۆرەوە بۆ پەڵـکۆ ، ئەگەر مایتەوە تا دێمـــەوە حەقی ئەم بەینەت بۆ ئەکەمەوە • ئەگـەر تاقەتی دانیشتنت نەبوو و ڕۆیشتی هەر موبارەکە • لـە مەرگەوە ئەو چوو بۆ کۆیێ ، منیش گەڕامەوە بۆ پەڵـکۆ •

پەڵـکۆ زۆر گـەرمو ناخۆش بوو • هـاوین بوو ، چـووین بۆ تۆپزاوای لای دووکان • چەن ڕۆژێك لەوێ مامەوە • هـــەوای

---

(٩٤) سوورەتی یاسین ، ئایەتی ٦٩ •

شاری کۆیێ(٩٥) کەوتە سەرم • فەقێ مەحموودی دووکانی کــە ئێستە لەســەر قەیاغەکەی دووکانە ، وتی : منیش لەگــەڵتان دێم • هەرچەن هاوارم کرد ، وتی : هەر دێم • لە چەمی دووکان پەڕینەوە ، شــەو چووینە نزارە • لەســەر بانی مزگەوتەکە بووین ، مــەلاکە گوێی نەدایێ • خاڵم و فەقێ مەحموود نان و دۆیان ئەخوارد • مــن وتم : فەقێ مەحموود من برسیم نی یە ، ماندووم • لێفەکەم(٩٦) لەو دوورەوە بۆ داخــە ، با ڕاکشێــم ئیستیراحــەت بــکەم • دوورکەوتمەوە • مەلاکە لەگەڵ خاڵم و فەقێ مەحموود کەوتە قسە کــە خــەڵقی کوێن ؟ ئەوانیش جوابیــان ئەدایەوە • ئاخــری باسی منیــان کرد ، پێیان وت : ئــەوە کوڕی مــەلا عەبدولڕەحیمــی چروستانی یە • وتی : کامیانە ؟ وتیان : محەممــەدە • مەلاکــە بــە پەرتاو هــات بۆ لام ، ڕاست بوومەوە ، موسافــەحەمان کــرد ، مەعزەرەتی خواست • وتم : تۆ چۆن من ئەناسیت ؟ وتی : کوڕە ، بەقوربانت بم بەخوا بیست جار میزت کردووە بەم ملەما ، دەسی دا بە پشت ملی خۆیا • وتی : تۆ هەر بە قەڵاندۆشکانی منەوە بوویت • تۆ مناڵ بوویت ، منیش سوختە بووم لە ئابلاخ ، وەکوو لەلە وابووم بۆ تۆ • زۆر قسەی خۆشی کرد • پاش نوێژی عیشا هێلکەو ڕۆنێکی دەرخوارد دام • ســبەینێ نەیهێشت بڕۆم هــەتا گیسکێــکی بۆ سەربڕین • زۆر خزمەتی کردم • کــە زانی یان ئەچین بۆ کۆیێ

---

(٩٥) لە دەسنووسەکەدا : کۆی •
(٩٦) لە دەسنووسەکەدا : لێفەکە •

وتیـــان : له دۆڵی خەلەکانو چنارانەوە بڕۆن چونکە دەشتی کۆیێ جـەردەی هەیە ، نەوەکو ڕووتتان بکەنەوە • ئێمە گوێمان نەدابێ ، بە کەلکەسماقا سەرکەوتین چووینـە ئەودیو • بە ڕێـگای دەشـتا ڕۆیشتین ، هەرسێکمان بە ناشارەزایی کەوتینە دەشتی کۆیێ ، بەرەو کۆیێ ڕۆیشتین لەسـەر تەرتیباتو ناونیشانێ کــە خـەڵق پێمانیان گوتبوو •

گەرمایە ، دەشتێکی پانو دوورو درێژ • نزیکبووینەوە لـــە نیوەڕۆ • خاڵم وتی : ها ها تەماشا ، حەمـەی خوشکەزام ، وا سێ تفەنگچی لـە شاخەکـەوە بۆمـان هاتنـە خوارەوە ، بریسـکەی تفەنگەکەیان دیارە • کە تەماشام کرد(٩٧) بە چاوم کردن ، لابەلایی ئەهـاتنە پێشـەوە کـە بەرەوپیریمان بدەن • هـەیپێمان لێ کرد • فەقێ مەحموود پەکی کەوت • یەکێکمان بوخچەکەمان لێ وەرگرت• یەکێکمان لێفەکە • کلاشەکەمان پێ داکەن • دامانە پێش خۆمان • بە گورگەلۆقەو ڕەوت ئێمە ئەڕۆیشتین • جەردەکان تاویان ئـەداو تینیان ئەدایە خۆیان بمانگەنێ ، تا نیوەڕۆ لای‌دا • دوو سەعات زیاتر ئێمە لەگەڵ جەردەدا موقابەلەو بەربەرەکانێمان بوو • ئەوان گورج بڕۆیشتنایێ(٩٨) ، ئێمـەیش گورج ئەڕۆیشتین • ئەوان ســووك بڕۆیشتنایێ ، ئێمەیش لەسەرخۆ ئەڕۆیشتین وەکوو گاڵتەپێ کردن • ئاخری گەیشتینە گردۆڵکەیەکی بچـکۆلەو دێیەك دەرکـەوت •

---

(٩٧) لە دەسنووسەکەدا (کرد)ەکەی نی‌یە •
(٩٨) ئەبوو (بڕۆیشتنایە) بووایە• هەروا ئەوەی دێڕی پاشەوەش•

دزەکان زانی‌یان نامانگرن‌و لە دێ نزیك بووینەوە ، وازیان هێنـا ، دانیشتن • ئێمـەیش لەسـەر گردەکـە بەرانبـەریان دانیشتین تا ماندوومان حەسایەوە • جەردەکان بە هەناسەساردی بە کێوەکـەدا هەڵگەڕانەوە • ئێمەیش چووینە دێکە •

وابزانم ناوی دێکە هەواوان بوو ، لە کەپرا بوون ، شـەقە جۆگەیەك بەناو کـەپرەکاندا دەهات • لەپەڕەوە ڕوومـانکردە کەپرێك • من لەپێشەوە بووم ، ڕووم کردە دەرگای کەپرەکـە • ژنێك هێلـکەوڕۆنی بۆ پیاوێك دروستکردبوو خـەریك بوو بۆی دانێت•نازانم پیاوەکە میوان بوو یا چی بوو؟ژنەکە بەرەوپیرمان(٩٩) هـات • وتی : بەقوربانتان بم ، لەودیو دانیشن • لبادێکی لـەبەر سێبەری کەپرەکە بۆ داخستین ، دانیشتین • داوای نانمان کرد • هیلاك بووین لەبرسا • ژنەکـە نیوە سەبەتەیەك نانە ڕەقـەی بۆ هێناین ، هیی جۆ • ڕەقبووبۆوە • بەعزێکی کەڕووی پێوەبوو • وتم : فەقێ مەحموود ، بە سەبەتەکەوە بیبە بیخەرە بەر جۆگەکە • فەقێ مەحموود نانەکەی جوان ششتەوە • خووسایەوە ، بە دۆکەوە خواردمان • ئەمما چخواردنێك ؟ وەختە بڵێم ئێستەیش لـەزەتو خۆشیی ئەونان‌و دۆیە لـە بنددانما ماوە • یاخوا هـەزار مرەباو ڕۆنەکـەرەو گۆشت مریشك‌و پلاوی موستەشفای عـەبدولئیلاهی بەقوربان بێت کە ئێستە لە توێسە بەدەستیانەوە موبتەلام‌و بەقێزو بێز

---

(٩٩) لە دەسنووسەکەدا : بەرەپیرمان •

دەستیان بۆ ئەبەم‌و بۆم ناخورێن[١٠٠] • وە ئەمە سێ‌وچوار ڕۆژە بە تۆزە تۆزە نانەڕەقەی تیریی سولەیمانی‌یە ڕائەبوێرم کە فەریدەی کچم لـە سولەیمانی‌یەوە بۆی ناردووم کردوومە بـە کوولەکـەی ڕۆحم‌و شاردوومەتەوە ، هـەر ژەمێ تۆزێـکی لێ ئەخـۆم نەوەك مەجبوور ببم بە سەموون‌و چێشتەکەی موستەشفا • ئێستە کە پاش نیوەڕۆی ڕۆژی سێ‌شەممە دووی[١٠١] مانـگی ڕەجەبی هـەزارو سێسەدو حەفتاوپێنجە[١٠٢] ، ڕەفیقەکانم نان‌ئەخۆن ، وەك پاڵـەوان بای‌ئەدەن[١٠٣] ، ئەپێچنەوە ، ئەڵێی گوڵبێنە[١٠٤] لە دەمی کەندوو دەئاخنن • منیش ئەم کەلیمانە ئەنووسم •

خۆلاسەی کـەلام نان‌و دۆکەمان زۆر بەئارەزوو و ئیشتیهاوە خوارد ، ئەنجا دەستنوێژمان شۆشت ، نوێژمان کرد ، لێی نووسـتین تا پاش عەسر • خـەبەرمان بووەوە ، شـاری کۆیێ دیار بوو ، ماڵ‌ئاوایی‌مان خواست • داگەڕاین[١٠٥] بۆ چەمەکەی ئەم‌دیو کۆیێ ، دەم‌وچـاوو دەسـت‌وپل‌و قاچ‌وقولمان پاك پاك کردەوە • نوێـژی

---

(١٠٠) ئەمەیە بەڵگەی ئەوەی لە پێشەکی‌یەکەدا وتم کـە مامۆستا مەلا محەممەد ئەم یادداشتانەی لە نەخۆشخانەی توێسـەی بەغدا نووسیوەتەوە •
(١٠١) لە دەسنووسەکەدا : دوو •
(١٠٢) ڕێکەوتی ١٤ی شوباتی ١٩٥٦ ئەکا •
(١٠٣) لە دەسنووسەکەدا : بای‌ئەدە •
(١٠٤) گوڵبێنە بۆ کونی تەنوور بەکـاردێ • بۆ دەمی کـەندوو (تۆپەوانە) ئەڵێن •
(١٠٥) لە دەسنووسەکەدا : داگەڕان •

عەسرمان کرد . پیا هەڵگەڕاین(١٠٦) بۆ شار ، نیوسەعاتێکی مابوو . کە گەیشتینە قەراخ شار . سوئالمان کرد : برا ئێمە ناشارەزاین ، ئەم نزیکەوە مزگەوتێکمان پێ بڵێن . وتیان : لەم کۆرانە(١٠٧) بڕۆن ئەچنە مزگەفتی کەونە جومعە . بە پرسیار مزگەوتی کۆنە جومعەمان دی‌یەوە ، چووینە سەر سەکۆی جەماعەت کە هاوینان نوێژی لێ ئەکەن ، کۆڵو بوخچەمان دانا . ئەهلی جەماعەت لەبەرەوە ئەهاتن بۆ جەماعەتی مەغریب . ئەووەختە شاری کۆیێ لەدوورەوە مەشهوور بوو بە (دار العلم) .

تا نزیکی مەغریب قەڵەباڵغێکی زۆر لەسەر سەکۆکە گردبوەوە ، ئیمامێك پەیدابوو بە دارشەق هات ، یەكقاچ بوو . لە میحرابەکە دانیشت . لە دڵی خۆما وتم : برا ئەم ئیمامە بە دانیشتانەوە ئیمامەتی ئەکا یا بەپێوە ؟ لەپاشا وتم بە فەقێ مەحموود : لەپاش جەماعەتی ویرد کە شەش حەوت کەسێك مایەوە یەکێکتان بڵێن : ئەهلی جەماعەت ئێمە غەریبو نەشارەزاین ، ئێستە گەیشتووینەتە جێ ، لە ماڵی خۆتان نانو چێشتمان بۆ بنێرن . وتیان : ڕوومان نایێت . لەپاشا فەقێ مەحموود قەراری‌را کە پێ‌یان‌بڵێت . وتم : کەیفی خۆتانە ، من باکم نی‌یە . بانگ‌درا ، قامەت‌کرا ، مەلای یەكپێ ڕاست بووەوە ، لەسەر یەك قاچ ئیمامەتی کرد . خەڵقی بڵاوەیان کرد . مایەوە سێ کەس لە ئەهلی جەماعەت . یەکێکیش

---

(١٠٦) لە دەسنووسەکەدا : هەڵگەڕان .

(١٠٧) لەم کۆرانە : لەم کۆڵانەوە .

عەبا بەشـان لە قەراخەوە سونەتی ئەکرد • فەقێ مەحموودو خاڵم تەماشای یەکتریان ئەکرد • دەستیان بە پێکەنین کرد • لــە سێ کەسەکە یەکێکیان سوئالی کرد • قسەکە ئاشکرا بوو ، هـەر سێ پیاوەکە وتیان : وەی بەسەر چاو • ڕۆیشتنەوە بۆ ماڵی خۆیان • پیاوە عـەبا بەشانەکە شکڵو قیافەتەکەی وا دیاربوو کـە غـەریبو موسافیر بێت • لە نوێژەکەدا گوێی لەم کەین‌وبەینە بوو ، سەلامی دایەوە ، بەگورجی ڕۆیشت • تمەز ئەو پیاوە میوانی جەمیل ئاغـا ئەبێت‌و ئەچێتەوە بۆ دیوەخان ، ئەم قسانە ئەگێڕێتەوە بۆ جەمیـل ئاغا • ئێمەیش لە ماڵی سێ پیاوەکەوە سێ زەرف چێشت‌و حەڤـدە نانمان بۆ هات •

دەستمان نەکردبوو بە خواردن پیاوێك هات وتی : ئێـوەن فەقێ غەریبەکان ؟ وتمان : بەڵێ • وتی : فەرموون بۆ دیوەخـان ، ئاغـا داواتان ئەکـات • وتمان : ئاغـا کێیە ؟ وتی : جەمیـل ئاغا • وتمان : ئەگەر بۆ نانخواردنە ، تەماشاکە ئەو هـەموو نان‌و چێشتە • عەرزی بکە(١٠٨) خـوا دەوامی بدات • فـەرقی نی‌یە ، ئیجاب بە هـاتن ناکات • خزمەتکارەکە وتی : کوڕە ، چۆن ئەبێ ؟ ئاغا گوتی هەتا نەیانهێنی نەیەیتەوە • بە خودای نابێ ، ناچار سێ زەرفە چێشتەکەمان دا بە مجێورەکەو نانەکەمان هەڵگرت نەوەکـە سبەی برسیمان ببێت • چووین بۆ دیوەخانی ئاغا ، سەرکـەوتین ، مەجلیسێکی موهیـم‌و پیاوانەی بوو ، لەدوورەوە(١٠٩) لەبەرمـان

(١٠٨) لە دەستنووسەکەدا : عەرزبکە •
(١٠٩) لە دەستنووسەکەدا : لەدوورە •

هەڵسا : فەرموون ، فەرموون ، بەرەو ژوور • پیاوە عەبا بەشانەکـە نــە مەجلیسا بوو ، زانیمان ئەو خەبەری‌داوە • ئاغا زۆری حورمەت گرتین‌و باشی بەخێر هێنـاین (١١٠) • سینی‌یە پلاو هـات ، شــەرِە تفەنگت لــە پەنادا بـکردایێ ، ئەنواعی خۆرشت لەســەر • لەپاش نان‌خــواردن‌و دەس‌شۆشتن دەستی‌کرد بە پرسیــــار لەگەڵمــــان : لەکوێوە دێن ؟ خەڵقی کوێن‌و چی ئەخوێنن ؟ منیش جوابم ئەدایەوە• وتی : وادیارە تۆ مامۆستای ئەو دوانەیت • وتم : هەتا ئێرە بەڵێ • لەمەودوا نازانم چــۆن ئەبێت • ئەگــەر خوا بـکات دابمەزرێین‌و جێــگامان دەس‌کــەوێت ، هــەر یەکی لــە مزگەوتێکیش بێت ، مەمنوونین • ئەگەر من لە مزگــەوتی گــەورە دابمەزرامایێت (١١١) ئەوانیشم لە مزگەوتانی‌تر (١١٢) دائەمەزران • ئاغا ، خوا لێی خۆش بێت ، فەرمووی : ئەگەر ڕایان‌نەگرتیت وەرە بۆ لای خۆم خەبەرم بدەرێ‌و ئەوا پێتان ئەڵێم هــەتا جێــگاتان دەس‌ئەکــەوێت ئێــرە قۆناغتانە • سبەینێ ، نیوەڕۆ ، ئێوارە وەرنەوە ئێرە ، لە مزگەوتان بەند مەبن ، قەرزارم بن ، ئێرە ماڵی خۆتانە • زۆر بەئیلحاح ئەیوت نەکــەن شەرم‌بکەن • لە مەجلیسەکە ، تەحقیقم‌کرد کــــە برنجی موستەعیدی مــەلا محەممەدی کۆیێ کێ‌یە ، هیی شـارەزای تێـدا بوو • وتیان : مەلا سابیری نازەنینی‌یە • حیکایەت‌و قسەی ئەوشەوە نـــە مەجلیسی ئاغــادا حەسر بوو لەسەر ئێمە • زۆر دڵی خۆش

---

(١١٠) واتە : بەخێرهاتنێکی باشی لێ کردین •
(١١١) ئەبوو (دابمەزرامایە) بوایە •
(١١٢) لە دەسنووسەکەدا : مزگەتانی‌تر •

کردین • غـــەمو خەفەتو ئێشی ڕێــگا لـــە بەدەنمان باری کرد • درەنگێك هەڵساین • فەرمووی چی ئەکەن ، لێرە نانون ؟ وتمـان : لەبەر بوخچەو ئەسبابمان بچینەوە سەر سەکۆی مزگەوت باشترە • دیسان تەکراری کردەوە ، وتی باشـــە ، ئەممـــا کوڕە سبـــەی هەتاوکـــەوتنێ بێنـــەوە بۆ دیوەخان ، ئاخـر نەنێرم بەدواتانا • ڕاست بووەوە سەر پێ • چووینەوە مزگەوت ، لەسەر سەکۆکە لێی ڕاکشاین تا سبەینێ نوێژیان • دانیشتبووین ، هەتاوکەوتن ، هـــەر ئەوەندەمان زانی خزمەتکارەکەی ئاغا هات • وتی : فەرموون ، ئاغا چاوەنواڕی ئێوەیە • چووینەوە بۆ خزمەتی • ئاخ داخی بەجەرگم ، پیاوی دنیایی ئەوزەمانە کـە تەقریبەن چلونۆ ساڵ لەمەوپێش بووە ، ئەخلاقو فەزائیلو هونەریان ئەم نەوعە کردەوانە بوو • بەناشوکری نالێـــم ئێستە کردەوەو هونەریان چـــاولێ کـــەریی غـەربیو ئەفرەنجی یەکانەو(١١٣) لـــە هونەری ئـــەو مـــەردانەی پێشوو سەربڕاوو ئاوەڕووت کراون ، خوا خراپتر نەدات •

خۆلاسە پاش چاییو بەرچایی خواردنی دیوەخان چووین بۆ مزگەوتی گەورە ، بە پرسیار مـــەلا سابیری نازەنینمان دۆزی یەوە ، پیاوێـــکی زۆر ڕووخۆشو بە گفتوگۆو دەمبەپێکەنین بوو ، یاخـــوا ڕەحمەتی خوای لێ بێت • لەپاش بەخێرهاتن کردن تەکلیفی جێگەم لێ کرد ، مەعزەرەتی هێنایەوە کە جێگا نی یە • زۆرم لەگەڵ وت ، فائیـــدەی نەبوو • وتی : ناوت چی یە ؟ وتم : محەممەد • ئێتـــر

---

(١١٣) لە دەسنووسەکەدا : ئەفرەنجی یەکاناو •

گفتوگۆی کاکە حەمە گیان بوو • قسەی لەگـــەڵ ئەکردم ، لـــە قسەکردنی لە جێـــگا مەئیووس ئەبووم • لاکین کە تەماشام ئەکرد قسەکانی هەموو بە پێکەنینەوە بوو تۆزێك ئومێدم پەیدائەکرد •

ڕۆژی جومعە بوو ، نوێژی جومعە نزیك بووەوە • لەدوورەوە تەعریفی خوتبـــەی مـــەلا محەممـــەدم بیستبوو ، زوو چوومـــە ژوورەوە ، نزیك بە مینبەرەکە دانیشتم • زۆر عاجز بووم • فـــەقێ ڕەســـــووڵ ، خوا عەفووی کـــات ، قورئانی ئەخۆند ، زۆرم پێ خۆش بوو • سوننەتی جومعە کرا • جەنابی مـــەلا ، خودا عـــەفووی کـــات ، چـــووە سەر مینبەرەکە ، بە بێ کاغەز بەدەسەوە گرتن خوتبەیەکی زۆر بەلیغی خوێندەوە • تێی ئەگەیشتم • لەباسی پشت بە دنیـــا نەبەستن و بە دنیـــا مەغروور نەبوونەوە ، چونـــکە هەمووکەس بەجێی ئەهێڵێت • بەو موناسەبەتەوە تێهەڵکێشی کرد بۆ وەفاتی باوکی (حاجی مەلا عەبدوڵلای جەلی) ڕەحمەتی خوای لێ بێت کـــە پار لـــەم مانگەدا ، لەم ڕۆژەدا لەسەر ئەم مینبەرە ئەو خوتبەی خوێندووە، ئیستە ئەو لە جێگایەکی ترەو یەکێکی تر لـــە جێگاکەی ئەو خوتبـــە ئەخـــوێنێت ، ئەمما بەگریانەوەو بـــە بێ گیروگرفت و سەربەست و دلێرانە ئەیخوێندەوە • تێی گەیشتم کە پار ئەو مانـــگە باوکی وەفاتی کردووە • بەڕاستی لەلام هونەر بوو و دڵم ئەوەندە بەو خوتبـــەیە مەشغووڵ بوو خەفەت لە دڵما نەما •

پاش جومعـــە چووینەوە بۆ حوجرە چونـــکە مەلا سابیر خـــۆی وتی پاش جومعە نەچن بە هیچ لایەکـــا ، وەرنەوە ئێـــرەو تەواو

مەئیووسشیں نەبووبووم • نازانم چفەقێیەك لە سەرگەڵوو دەنگی منی بیستبوو ، یا لە سولەیمانی‌یە منی دیبوو وتبووی بە مــەلا ســابیر ماموستاکەیان دەنگێکی خۆشی هەیە • لەگەڵ چووینەوە حوجرەکەو دانیشتین بێ‌تەوەقوفو پێش نان‌خواردن وتی : ئەرێ کاکە حەمــە گیــان ئەڵێن دەنگێکی خۆشت هەیە ، توخوا ئەگــەر غەزەلێکم بۆ نەخوێنیتەوە • وتم : ماموستا من دڵم پڕ لە غەمە ، خەفــەتی خــۆم لەلایەك ، خەفەتی ئەم دوانەیش کە لەگەڵمن لەلایەك • من سەعاتێکە لێت ئەپاڕێمەوە بۆ جێــگا ڕام‌ناگریت ، کەچی پێم‌ئەڵێیت غەزەلم بۆ بخوێنەرەوە • بەخوا ماموستا تاقەتم نی‌یە • زۆر عاشقی دەنگی خۆش بوو ، وتی : کاکە حەمــە گیــان بەقوربانت‌بم توخوا ئەگــەر بۆم نەخوێنیتەوە • وتم : ئاخر من وا عاجز لــە چ‌دڵێکەوە بیخوێنمەوە • وتی : تۆ فەرموو ، خوا خێر کەرە • کار نی‌یە خوا چاکی نەکــات • وتــم : چیت بۆ بخوێنمەوە • تازە شیعری مەحــوی یەکەیەکــە بلاوئەبۆوە ، وتی : غەزەلێکی مەحوی هەیە «بە نووری بادە کــەشفی زوڵمەتی تەقوا نەکەم ، چبکەم» لەبەرت نی‌یە ؟ وتم بەڵێ لەبەرمــە • وتی(١١٤) : ئــەوەم بۆ بخوێنەرەوە بەقوربانت‌بم • هێشتــا ژووری جامیعە خەڵقی تیا مابوو دەسم‌پێ‌کرد ، فەقەت تێم‌چریکان‌و عەجــەب دەنگێــکم بوو ، زۆر جــوانم خوێندەوە ، هەرکــەس گوێی لێ بوو ڕووی‌کردە بەردەرگای حوجرە ، بوو بە قەڵەباڵغ • پێم‌وایە حــەوت شیعرەکەم خوێندەوە • کە لێ‌بوومەوە وتی : کوڕە ، یاخوا بەخێــر

---

(١١٤) لە دەسنووسەکەدا : وتم •

بێت ، بەسەر چاوەکانم ، وەی بەسەر هەردوو چاو ، خۆم دەرست پێ ئەڵێم • وتم : ئەی ڕەفیقەکانم ؟ وتی : ئەوانیش دائەمەزرێنین • پاش نانخواردنو قسەو حیکایەت‌کردن ، فەقێی نارد خاڵمیان لە مزگەوتی پەلكو ، فەقێ مەحموودیان لە مزگەوتی بایز ئاغا دامەزراند(١١٥) • ئینسانێکی زیرەكو تەقریرێکی ڕەوانی بوو • دوو فەقێی تری لەلا بوو ، هەردوو بێتواتەیی : مەلا قادر (قالە شۆڕ)(١١٦)، مەلا خدر (خدرە لوڕ)(١١٧) • کوڕی چاك بوون ، هەردوکیان جامی‌یان ئەخوێند وەك من ، ڕەفاقەتمان خۆش بوو •

لەپاش چەند مانگێ مەلا سابیر چوو بۆ نازەنین بۆ ماڵی خۆیانو مزگەوتی بایز ئاغا چۆڵ بوو ، چوومە مزگەوتی بایز ئاغاو خاڵیشم هێنایە ئەوێ ، هەرسێکمان لەوێ گردبووینەوە • دەرسم لای حاجی مەلا شەفیع کوڕی حاجی ئەمین ئەخوێند ، خوا عەفوویان کات • حاجی مەلا شەفیع چوو بۆ سەفەری حەج ، چەن ڕۆژێك ئەچووم لە مزگەوتان دەرسم ئەخوێند • مەلا قادرو مەلا خدری ڕەفیقم هاتن زۆر ئیلحاحیان کرد کە بۆ خوێندن بچینە بۆسکێن بۆ خزمەت مەلا مەحموودی بۆسکێن • موافەقەتم کرد • خاڵم هات ،

---

(١١٥) لە دەسنووسەکەدا : دامەزران ، بەڵام (دامەزران) لێرەدا ڕەوا نی‌یە چونکە فیعلی لازمەو لێرەدا (دامەزراند)ی موتەعەددی پێویستە • مامۆستا تێکرا تیپی (د)ی دوای وشە، ئیسم بێ یا فیعل ، قووت‌ئەداو ناینووسێ •

(١١٦) لە دەسنووسەکەدا بەمجۆرە نووسراوە : شورر •

(١١٧) بۆ (لوڕ)یش و (لۆر)یش دەست‌ئەدا •

فەقێ مەحموود نەهات • هەر چوارمان چووینە بۆسکێن بۆ خزمەت مەلا مەحموود ، خوا عەفووی کات • موددەتێك پێکەوە بووین • خاڵم عاجز بوو ، چۆوە بۆ کۆیێ • ڕەمەزان هات ، بۆ جەژن مەلا قادرو مەلا خدر چوونەوە بێتوات ، من لە بۆسکێن مامەوە •

زۆر ڕووتو قووتو بێپێڵاو بووم • لەبەر ڕووتی ڕۆژی جەژن لە ژووری مزگەوتەکە دانیشتبووم ، مەشغووڵ بووم بە ئیشی خۆم • مامۆستا هات بانگی کرد : کاکە حەمە چیئەکەیت لە ژوورەوە(١١٨)؟وەرە دەرەوە•هاتمە بەرهەیوان • دانیشتین • وتی: بەمجەژنە بەتەنها لەژوورەوە ڕابواردنی تۆ ئەزانم لەبەر ڕووتی یە • ڕووت نییە بچیتە ناو خەڵق • منیش لە فەقێیەتییا ڕووتیو غەریبیم بەخۆمەوە دیوە • با حیکایەتێکت بۆ بگێڕمەوە بۆ تەسەللیی دڵت • وتم : فەرموو • وتی : لە ئاکرێ دەمخوێند ، زۆر ڕووت بووم ، پێڵاوم نەبوو ، دەرپێکەم دڕابوو ، کەوایەکی شۆڕم(١١٩) لەبەرابوو پشتەکەی دڕابوو ، بەری ساغ بوو ، چاکی کەواکەم هەڵدرووبوو تا عەورەتم لە دەرپێکەمەوە دەرنەکەوێت • فەقێی ئەو وڵاتەیش هەموو پۆشتەو پەرداخو شۆخو ئەلبیسەی جوانیان لەبەرابوو • بەهار بوو ، سێشەممەو جومعە ئەچوونە دەرەوە بۆ سەحرا بۆ کەیفو سەیرانو یاری کردنو زیافەت خواردن • هەرچەن فەقێکان تەکلیفیان لێ ئەکردم من لەبەر ڕووتی ڕووم نەبوو لەگەڵیان بچمە دەرەوە ، بەتەنها

---

(١١٨) لە دەسنووسەکەدا : ژرەوە •
(١١٩) لە دەسنووسەکەدا : شۆڕەم •

لە مزگەوت ئەمامەوەو سەعیم ئەکرد • فەرمووی مزگەوتێکی زۆر خۆش‌و عەجیبی بوو ، مەدحی مزگەوتەکەی زۆر کرد •

فەرمووی ڕۆژێکی سێ‌شەممە بەتەنها لە ژووری مزگەوت سەعیم ئەکرد ، تەماشام کرد پیاوێکی بە سەرو سیماو قیافەت ، کەڵەگەت ، بەشەوکەت ، عەبایەکی تەلەسفەری شان‌سورمەی قەدکردبوو دابووی بەسەر شانیا ، هاتە ژووری مزگەوت ، سەلامی لێ کردم‌و دانیشت ، لەبەری هەڵسام ، بەخێرهاتنم کرد ، دەستی کرد بە سوئال‌و[120] پرسیار ، وتی : مەدرەسە بۆچی چۆڵە ؟ وتم : فەقێکان چوون بۆ سەحراو سەیران • وتی : تۆ بۆچی نەچوویت‌و بەتەنیایت ؟ وتم : من حەز لە سەیران ناکەم‌و تاقەتم نی‌یە • وتی : بەخوا ئەزانم فەقێی ئەم وڵاتە شۆخ‌و پۆشتەو پەرداخن ، تۆیش ڕووت‌و قووتی ، پێت عەیبە ڕەفاقەتیان بکەیت • ئیتر پرسیی : خەڵقی کوێیت‌و چی ئەخوێنیت‌و لەکەیەوە هاتوویت بۆ فەقێیەتی ؟ منیش جوابم ئەدایەوە •

پیاوەکە لە سیمای دەرئەکەوت کە عاجزو غەمبار بوو • دوای گفتوگۆیەکی زۆر وتی:ئەی تۆ بۆچی هیچ لە من ناپرسیت کە کێم‌و لەکوێوە دێم‌و بۆ کوێ ئەچم‌و ئیشم چی‌یە ؟ وتم : من ئەدەب ئەکەم عەرزت بکەم • فەرمووی : من فلان‌کەسم ـ گەورەی تائیفەو ساحێب دێ بوو ـ ، مەللاکم ، چواردە باری هێستر تووتنم ناردووە

---

(١٢٠) لە دەسنووسەکەدا : سوئاڵ •

بۆ مووسڵ • چوارده هێسرەکەیش هیی خۆمــە • چوار قەتارچیم لەگەڵ هێسرەکانا ناردووە • جەردە داویە بەسەریانا ، دەس و پێی قەتارچی یەکانیان توند بەستووەو چاویان بەستوونەتەوەو ڕووتیـان کردوونەتەوە ، بــە تووتن و هێسرو ئەسبــابی قەتارچی یەکانەوە هەمووویان بردوون • ئەممـا بەعزێ لـە قەتارچی یەکان ناسیویانن • لەپاشــا ڕێبوار دەس و پێی قەتارچی یەکان ئەکــەنەوە • ئیستــا بەپەیسەری ئەو تالأنەوە ئەچم بۆ مووسڵ • دوعام بۆ بکە ، هـەر نیوەیشم دەس کەوێتەوە لەوسەرەوە کـە هاتمەوە سەرتابێ دەستێك ئەلبیسەی چاکت بۆ ئەکەم • وتم : بەخوا ئەلبیسە بکەیت یا نەیکەیت مـن دوعـای زەفـەرو نەجاحت بۆ ئەکەمو ئینشەڵلاّ بە مەقسوودو دڵخۆشی یەوە ئەگەڕێیتەوە • ناردی لە بازاڕ نان و کەبابیان هێنـا ، خواردمان و ، پیاوەکە ئۆغری کرد •

سێشەممــەی دوایی هیچ ، سێشەممەی دوایی تر پاش پانزە ڕۆژ لـە چەشنی وەزعی پێشوو مەدرەسە چۆڵ و فەقێ لـە سەیران بوون و مـن بەتەنها لە ژووری مزگەوتا سەعیم ئەکرد ، تەماشام کرد پیاوەکــە هـاتەوە ، وەك شێرێك بێتە ژوورەوە ، بە ڕووخۆشی و مەسروری و قسەی خۆشەوە هاتە ژووری مزگەوت ، سەلامی کردو موسافەحەی لەگـەڵ کردمو دانیشت و وتی : مژدەت بدەمێ بــە تووتن و هێسرو کەپەنەك و ئەسبابی قەتارچی و کـەژوو و گوریسی بارەکــان هەمووم وەرگرتەوە ئیللا نیـوە فەردەیەك تووتن نەبێ داغـان کرابوو و خـۆم دەستم لێ هەڵـگرت و جەردەکان گیران و

حەپس کران • سوبحانەڵڵا جاری پێشوو چەن عاجزو غەمگین بوو و ئـەمجارە نەوعێکی‌ترو پیاوێکی‌تر بوو • لەپاش قسەو حیـکایەت‌و ئیستیراحەت‌کردن وتی : هەڵسە بچین بۆ بازاڕ • بردمی بۆ بازاڕ ، هـەر لـە کڵاو هـەتا پێڵاو دەستێك ئەلیسەی چاك‌و جوانی بۆ کڕیم هـەتا بەندەخوێن‌و سابوون‌و کنـدرو دەزوو و بەعزێ شتی‌تر کـە پێویست بێت‌و میقدارێك پارەیشی دامێ • ئەمجا ئەو ئۆغری کـردو منیش بووم بە ئینسانێکی‌تر •

مامۆستا مــەلا مەحموود ئـەم قسـە خۆشەی زۆر بەجوانی هۆنی‌یەوە ، لەپاشا فەرمووی عاجز مەبە ، بەشکم خوای تەعــالا واسیتەیەکیش بۆ تۆ بنێرێ کـە ئـەم ڕووت‌وقووتی‌یەت دەفع‌کات ، سەبرت بێت ، قسـەی مامۆستا وەك ئیلهام وابوو • بە چەن ڕۆژێـکی کـەم ، دوای ئـەم قسانە ، پیاوێك لـە بۆسـکێن ئەمری حـــەقی بەجێ‌هێناو مــرد • مەڕی زۆر بوو ، نیوەی کرد بە وەسیەت کــە سێ‌یەکی نیوەکەی سەربڕن بۆ فەقیران‌و سێ‌یەکی بدەن بە فەرش بۆ مزگەوتان‌و سێ‌یەکی بکەن بە ئیسقات بۆ کەفارەتی نویژو ڕۆژووی• مامۆستا کردمی بە شەریـکی ئیسقات‌و فەرمووی قورئانی لەســەر بخوێنە • لەپاش ناشتنی فەرمووی لەسەر قەبرەکـەی بخوێنـە هەتا ئێوارە وەسڵی جومعەی بـکە • ڕۆژی پێنج‌شەممە بوو • وەلحاسڵ بـە حیسسەی ئیسقات‌و پارەی قورئان خوێندنەوە من نزیکی حەفتا قڕانم بەرکەوت کـــە جێگای سی دیناری ئیستەی ئەگرت ، بەڵکو قڕانێکی چل‌وپێنج ساڵ لەمەوپێش موقابیل بە دینارێکی ئیستە بوو •

تەسادوف تەعزیە نەبڕابووەوو مەڕەکان نەفرۆشرابوون ، لە شاری کۆیێوە کاغەزێکی خاڵم بۆ هات کەوا خەریکم بچمەوە بۆ سولەیمانی‌یە ، ئەگەر زوو نەگەیتە کۆیێ کتێبو ئەسبابت ئەبەمەوەو ئەڕۆم • منیش لەتاوا لەسەر پارەکە نەوەستام ، چووم بۆ کۆیێ ، کە تەحقیقم کرد ڕۆیشتبوو • زۆر عاجز بووم‌و خەفەتم زۆر خوارد • دڵم تەواو پەرێشان بوو • ئەی هاوار ئەم خاڵەم منی فریب‌دا بۆ فەقێ‌یەتی بە قەراری چوار ساڵ ، کەچی ساڵی نەبردەسەر • تاقەتم نەبوو بگەڕێمەوە بۆ بۆسکێن • پایز بوو ، گەڕام بە مزگەوتانا • لەبەر (١٢١) ڕووتی کەس جێگای نەدەکردمەوە • ناچار چوومە مزگەوتی ڕەشە • پاش جامی دەستم‌کرد بە فیعلە سەعدوڵلا (١٢٢) لای فەقێ‌یەك کە زۆر کەودەن بوو • ،وددەیەك لەگەڵم ڕابوارد ، بەینمان تێکچوو • زستان هات • گەڕام ، جێگام نەبوو • فەقێ‌یەك خەڵقی وڵاتی سولەیمانی‌یە پرسیی وتی : ئەوە تۆ هیچ پارە شك‌نابەیت ، بۆچی وا ڕووتی ؟ حیکایەتی پارەی بۆسکێنم بۆ کرد کە ئینتیزار ئەکەم مامۆستا مەلا مەحموود بۆم بنێرێت‌و چەن کاغەزم نووسیوە • وابزانم کاغەزی پێ‌ناگات • فەقێکە حوکمی لێ کردم ، وتی : ئەبێ سبەی بچیت بۆ ئەو پارەیە • بەقسەم کرد • بە خۆشی‌و سایەقە چووم بۆ بۆسکێن • پارەکەم وەرگرت ، لە حەفتا قڕان شتێکی کەم بوو • گەڕامەوە بۆ کۆیێ •

تووشی کاروانێك بووم ، هێسربار ، بۆ کۆیێ ئەچوون • لەگەڵیان

(١٢١) لە دەستنووسەکەدا : لەبە •

(١٢٢) فیعلە سەعدوڵلا: کتێبێکی نەحوە هەر باسی (فعل)ی تیایە •

بووم تا بنـاری هەیبـەت سـوڵتان • زستان بوو ، هەوری هێنا ، کردی بە باو باران ، ڕەهێڵەو بەفر • پەنابەخوا کاروان‌و قەتارچی سەریان لێ شێوا • من هەی‌پێم لێ کرد • کاروانم بەجێ‌هێشت • سەرکەوتم بۆ سـەر کێوی هەیبەت سوڵتان • لەوێوە چـاوم لـە دێ‌یەك بوو ، ڕاست بەرەوخوار داگەڕام بۆ دێکە • گەیشتمە دێکە، ڕووم‌کردە مزگەوت • قەڵەباڵغی تێدا بوو • کە چاویان پێم کـەوت لـە تەوقی سـەرم تا پەنجەی پێم چۆڕاو گەی ئاو ئەهاتە خـوارێ • ئاگریان بۆ خۆش‌کردم‌و لـە ماڵان کراس‌و ئەلبیسەیان بۆ هێنـام • ئێوارە بوو ، ئەهلی دێـکە هەموو لە مزگـەوت بوون • پیاوێـکی کۆییش میوان بوو ، سەرکەوای لەبـەر خۆی داکەن ، دای‌پێم ، کردمەبەرم • پارەکـەم لە گیرفـانم هێنایە دەرەوە خستمە گیـرفانی سەرکەوای کابراوە • هەرچی جلم بوو بردیانە ماڵان وشکی‌کەنەوە • ئیستراحەتم کرد • گەرمم بووەوە • ماندووم حەسایەوە • پێم‌وایە ئەگەر دانەگەڕامایە بۆ ئەو دێ‌یەو هەر بڕۆیشتمایە بۆ کۆیێ ، لە بنـاری هەیبـەت سوڵتان بەهیلاك ئەچووم • سبەینێ جلەکانیان بۆ هێنامەوە ، کردمـە بەرم • لەبیرم نەبوو پارەکـەم لە گیرفانی سەرکەواکە دەربهێنم • کـابرا وتی : فەقێ سەرکـەواکەم قورس بووە ، شتێك لە گیرفانیایە • وتم : ئەهـا ، ئەرێ‌وەڵڵا ئەوە(١٢٣) پارەیـە • ئاخـر لەسـەر ئـەو پارەیـە وەختبوو(١٢٤) دوێنـێ بمـرم بەهیـلاك بچم • حیـکایەتم بۆ کـرد •

(١٢٣) لە دەسنووسەکەدا : ئەو •
(١٢٤) لە دەسنووسەکەدا : وەختم •

وتی : بەڕاستی عاقڵیت کرد کــە داگــەڕای بۆ ئێرە • ئەگــەر بڕۆیشتبای(١٢٥) شەوت بەسەرا ئەهات و بەهیلاك ئەچوویت • خوا ڕەحمی پێ کردیت • پارەکەم لێ وەرگرتەوەو هاتمەوە بۆ شـاری کۆیە • سەرتاپا ئەلبیسەی چاکم بێ کردو بووم بە کوڕێکی تر •

مــەلا قادری ژێ موستەعیدێکی قابیل بوو لای مەلا محەممەدی کۆیێ ، ئەیناسیم • چەن جــار لەوەوپێش چوومە لای بۆ جێــگە ڕای نەدەگرتم • لەپاش ئەمە کە پۆشتەو پەرداخ بوومەوەو بووم بــە ئینسان ، خۆی بە دەمی خۆی پێی وتم : کاکەی حەمە ئیستە جێــگا هــەیە ، وەرە • وتم : بەخوا مامۆستا نایەم • وتی : بۆچی ؟ وتم : لەمەوپێشیش جێگا بوو ، لەبەر ڕووتی ڕات نەدەگرتم • ئیستە ئەمبینی پۆشــتەو پەرداخــم ، خــۆت بــە دەمی خــۆت پێم ئەڵێیت • غەرەزم ئەمــەیە ڕووتی بێحورمەتی و بێئیعتیباری یە • خــەڵق تەماشای سەرو سوورەت ئەکەن و زاهیربینن • کەوابوو مەسئەلەی «کەوا بخۆ» ڕاستە • ئەو پارەیە فریام کەوت و هەر تەواو نەدەبوو و تەفائول بە خێرەکەی مامۆستا مەلا مەحموود بە حیکایەتی خۆی کە کردی ، سەرگوزەشتەکەی لە منیشا هاتەدی • خوا عەفووی کات •

زستان لە کۆیێ مامەوە • بەهــار چووم بۆ کەرکووك • لــە مزگەوتی حاجی ئەحمەد ئاغا کە عەلی حیکمەت ئەفەندی مودەڕڕیسی بوو ، دامەزرام • حیسام کاتیم(١٢٦) خوێند • لەو موددەیەدا مــەلا

---

(١٢٥) لە دەسنووسەکەدا : بڕۆیشتیای •
(١٢٦) حیسام کاتی : کتێبێکی لۆجیکە •

شێخ جەلالی ترپەسپیان بەسەفەر هاتە کەرکووك • مولاقاتمان بوو • وتی : تۆ سێ پوورزات لە ترپەسپیانن ، چـــەن جار کاغەزیان بۆت نووسیوە کە بێیت بۆلایانو زۆر ئارەزووت ئەکـەن ــ لە حـەقیقەتا کاغەزێکیان هاتە کۆیێو پێم گەیشت • وتی : وەرە با بچینە ترپەسپیان ، لەوێش بخوێنـــە • موافقەتم نەکرد ، ئەممـــا وەعدەمدا کـــە موددەیەکی تر دێم بۆ هـــەولێر • پاش موددەیەك تووشی لەرزوتاو سێبەرۆ بووم • مامۆستام کە مەلا مەجیدی دوولکانی بوو ، وتی : ئەچم بۆ دەشتی هەولێر بۆ هەڵەجەو بێستانە • منیش وتم : منیش دێم دەچم بۆ ترپەسپیان •

لەگەڵ کاروانی هەولێر ڕۆیشتین • چونکە هاوینو گەرمـا بوو بە شـــەو ڕۆیشتین • پاش هەتاو کەوتن گەیشتینە کۆپری • نۆرە سێبەرۆم بوو تا دایـگرتم • بەنەوعێ نەمزانی شکڵی شـاری پردێ چۆنـــە • ئێوارە وتیان : هەڵسە(١٢٧) ، کاروان بارئەکات • دوایان کەوتم • شـەو بەسەرا هات • مانگاشەو بوو • ئەسەری لەرزوتاکە لە بەدەنما مابوو ، جارجار لـــە کاروان دوائەکەوتم(١٢٨) • لەبەر ناڕەحەتیو ئێشی خۆم دەستمکرد بە گریان•هیچ چارەیشم نەبوو • غیرەتم ئەنایە بەرخـــۆم • دوایانئەکەوتم • لـە دەورەی نیوەشەوا بەجێمابووم • قەتارچی یەك دەسی بە ئاو ئەگەیان • کاروان تێپەڕیبوو • قەتارچی هەڕای کرد بـگاتە کاروان • کـە گەیشتە مـــن ، زانیی

(١٢٧) لە دەسنووسەکەدا : هەڵەسە •
(١٢٨) لە دەسنووسەکەدا : دواکەوتم •

نەخۆشم • وتی : کاکە فەقێ ! بەقوربان بۆکوێ ئەچیت ؟ وتم : بۆ ترپەسپیان • وتی : بابە گیان تۆ بێیتە هەولێر چوار سەعاتە ڕێ لە ترپەسپیان دوورئەکەویتەوە • وتم : ئەی چیبکەم ؟ وتی : ئەوا گەیشتینە کاریزی قوشتەپە ، لەوێ لادە • ترپەسپیان نزیکە • سبەینێ ئاوەکە بگرە ، ئەتباتە ناو دێی ترپەسپیانو زۆر نزیکە • ئیستە ئێمە هاین لە ئاقاری ترپەسپیان • منیش لەبەر ناساغیی بەدەنو ماندووبوون بە دەرەجەیەك پەرێشان بووم ، جار جار بەڕێوە خەوم لێ ئەکەوت(١٢٩) • نەمتوانی هەڕاکەم بگەمە کاروانەکە ، لەبەرئەوە بە قەتارچییەکەم وت ، وتم : کاکە گیان نەخۆشم ، بوخچەی کتێبو لێفەکەم بە هێسری فلان قەتارچییەوەیە ، ناتوانم بیگەمێ وەریانگرم • قەتارچی بەگورجی هەڕای کرد بوخچەو لێفەی هێنا • هەتا ئەم کەینو بەینە کرا گەیشتینە ئاوەکە • وتی : ها ، ئەوە ئەسبابەکانو ئەم ئاوە ئەچێتە ناو دێی ترپەسپیان ، بەرت نادا •

نازانم چەن سەعات(١٣٠) شەوی ماوە • ئەوەندە کفتم بەحاڵ هۆشم هەیە • لە قەراخی ڕێگەکە لێفەکەم داخست ، بوخچەم نایە ژێر سەرم • وەك کوتەك بدەن(١٣١) بە بناگوێما ، خەوم لێ کەوت ، ئەمما چخەوێك ؟ ئیستەیش لەزەتی لە دڵم نەچووتە

(١٢٩) لە دەستنووسەکەدا : ئەکەوتو •
(١٣٠) لە دەستنووسەکەدا : ساعات •
(١٣١) لە دەستنووسەکەدا : بدە •

دەرەوە • وەختێ خەبەرم بووەوە ، ڕۆژ بەرز بوو و قاڵبم کەوتبوە سەر ئارەق • هەڵسام چوومە سەر ئاوەکە(١٣٢) دەستنوێژم شۆشت‌و تەپ‌وتۆزی ڕێگەم لە خۆم کردەوە • ئنجا نواڕیم مەملەکەتێکی چۆڵ‌وهۆڵ • بە قەراخی ئاوەکەدا(١٣٣) قەدەرێك ڕۆیشتم ، گەیمە بێستانەوانێک ، سوئالی قوشتەپەم لێ کرد ، وتی : ئەو چالاییەدایە • وتم : من بۆ ترپەسپیان ئەچم • وتی : کەوابێ مەچۆرە ناودێ • لێرە وا بڕۆ ، دوو دێ دەرئەکەوێت • ئەوی پێشەوەیان پلنگەیە ، ئەوی ئەولایان ترپەسپیانە • دێکە دیارە • وەکو تەعریفی بۆ کردم ، ڕۆیشتم تا گەیشتمە ترپەسپیان • بەڕاستی ئەو قەتارچی‌یە چاکەیەکی باشی لەگەڵ کردم‌و خستمیە ئیستیراحەتەوە ، خوا عەفووی کات •

بە پرسیار چوومە مزگەوت • دنیا زۆر گەرم بوو ، چونکە هاوین بوو • تەماشام کرد لەناو مزگەوتا حەوزێکیان کردبوو ، پڕ بوو لە ئاو • بە توێی کراس‌و دەرپێ فەقێکان قاچیان داهێشتبوە ناو ئاوی حەوزەکە لەگەرما • تمەز لە بەیانا بەفێنکی ئاویان تێ دەکرد بۆئەمەی کە بە ڕۆژ خۆیانی پێ فێنك کەنەوە • سەلامم کرد • جوابیان سەندەوە ، موبالاتیان پێ نەکردم • شێخ جەلالیش دانیشتبوو ، نەیناسیمەوە پاش یەك دوو دەقیقە وتی : ئەرێ تۆ فلان کەس نیت؟ وتم : بەڵێ • لەبەرم هەڵسا • جێیان کردمەوە • پاش

---

(١٣٢) لە دەستنووسەکەدا : ئاوە •
(١٣٣) لە دەستنووسەکەدا : ئاوەکە •

چـەن دەقیقەیەك ناردی خەبەریان‌دا بە باوکی پوورزاکانم • سەیید ئەحمەدی سەرگەڵوویی هات بۆ مزگەوت •

مەرحووم باوکم ئەووەڵی تەدریسی لە کەرکووك لای شـێخ حسێن باوکی سەیید ئەحمەدی خـانەقا بووە • پاش چـەن مانگێك چووەتە هەولێر ، مودەرڕیسی شێخ ئەبووبەکری هـــەولێر بووەو دەرسی بـە کوڕانی شێخ وتووە کـە شێخ عەبدوڵلاو شێخ محەممەد ئەمیـــن‌و شێخ عەبدولڕەحمـــان بوون • شێخ ئەبووبەکر زۆری خۆش‌ویستووە • والیدەم لەماڵی شێخ ئەبووبەکر ئیمامەتی بۆ ژنان کردووە • پوورێکم لای باوکم بووە ئاڵتوون ناو کچ بووە ، سەیید ئەحمەد ناوێـکی سەرگەڵوویی خزمی ســـەیید ئەحمەدی خـانەقا بە فەقێیەتی کەوتووەتە هەولێرو لە خانەقای شێخ ئەبووبەکر بووە ، بـە واسیتەی شێخ‌و کوڕانی شێخەوە داوای خوشکەکەی باوکمی کردووە • باوکم قسەی نەشکانوون • بە نەتیجە باوکم هاتۆتەوە بۆ وڵاتی سولەیمانی‌یە • پوورەکـەم لە دەشتی هـــەولێر ماوەتەوە • وابزانم لە دەوری ڕشانەوەدا پوورەکەم مردووە ، کوڕێك شـێخ محەممـــەدو دوو کچ عایشەو فاطمـە لێی بەجێ‌مابوو ، ماڵیان لـــە ترپەسپیان بوو •

لە ترپەسپیان بە فەقێیەتی دانیشتم ، فەقەت وەزعی ئـەوێم بە دڵ نەبوو ، لەبەر ئـەم سەرگوزەشتەیە : مەلا شێخ جەلال لەگـەڵ مەلامحەممەد ئەمینی برای مودەرڕیسی مێرغوزار ژن‌بەژنیان کردبوو خوشکیان دابوو بە یەکتر • خوشکی مــەلا حەمەدئەمین گۆیا بە کچ

دەرنەچووبوو ، لەبەرئەوە شێخ جەلال ناردی‌یەوە بۆ مێرغوزارو خوشـــکەکەی ئەویشیان هێنابۆوەو خوشکەکەی دڵی بە مـــەلا حەمەدئەمینەوە بوو • ئەڵێن جـوابی ناردبوو کـــە بێن بەدوامـــا بمبەنەوە • فەقێی مێرغوزار بـە شـەو ئەهـاتن کـە لە ترپەسپیان ژنەکـەی مـەلا حەمەدئەمین بدزنەوە • فەقێی ترپەسپیانیش بـــە تفەنگەوە وەکوو قوڵو حەرەس بەدەورەی دێدا ئەگەڕان • ئاخری چونـکە دزو ماڵخۆ یەك بوون ، فەقێی مێرغـــوزار ژنەکـــەیان دزی‌یەوە فڕانیان بۆ مێرغوزار ، بۆ مـەلا حـەمەدئەمینی مێـردی • ژنی شێخ جەلالیش کـە خوشکی مەلا حەمەدئەمین بوو لـــە ماڵی براکانی مایەوە ، ئاخری ڕەدووکەوت ، هەشتا لیرەیان دا بە مـەلا شێخ جـەلال تەڵاقی‌دا • عەجەبتر ئەوەبوو کە شێخ جەلال سوێندی خوارد کـــە ئەو خوشـــکەم نابێ ڕووبکا بە ماڵی منا حـــەتتا بە مردوویشو ئیتر خوشكو برایەتیمان لەبەینا نەما • وە ساڵی دوایی لـە ترپەسپیان بووم ، فەقێی ئەو دەعوەتی فەقێیانی چەن دێ‌یەکیان کردبوو ، زیافەت بوو ، لـە حەوشی مزگەوت فـەقێ هەڵئـەپەڕین ، بێ‌خەبەر لـە هەموو شتێك • لەپڕ وتیان وەڵڵا جەنازەیەك هـات • مەعلوومبوو کـــە جەنازەی خوشـکی مـەلا شێخ جـەلال بوو • فەقێکان پەکیان‌کەوت ، هەڵپەڕکێ‌یان تێـکدا • مەلا لە ماڵەوە بوو ، کە ئەم خەبەرەی زانی نەیهێشت جەنازەکە بهێننە ماڵی • بە ئەهالیی وت : بچن بینێژنو ، هاتە مزگەوت بە تووڕەیی سوێندی خوارد لە فەقێکان کـە نابێ ئـەم شایی‌یە تێکدەنو ، (بالخاصە) بە فەقێـکانی

خۆی وت هەرچی هەڵنەپەڕێت دەری ئەکەم • ناچار دەس کرایەوە بـــە شـایی • ئەهلی دێـکە جەنازەکـەیان ناشت ، مـەلا خـۆی تێ نەگەیان • لەبەر خۆشیو سەیری ، ئەم ماجەرایەم نووسی •

ئنجـا لەبەر وەزعی‌یەتی بەینی فـــەقێی ترپەسپیانو فـەقێی مێرغوزار دڵم بە دانیشتنی ترپەسپیانەوە نەبوو • تەسادوف مامۆستای کەرکووکم مـەلا مەجیدی دوولـکی هـات بۆلام بۆ ترپەسپیان بـە دیدەنیو بۆ ئەمـە کـە وتی من ئەچمە هەولێر بۆ مزگەوتی حاجی قادر ، تۆیش وەرە • لەسەر ئەو قەرارە چەن ڕۆژێك لەوەودوا بـە ناوی سەفەرەوە چووم بۆ شـاری هەولێرو نەهاتمەوە بۆ ترپەسپیان • لـە مزگەوتی حاجی قادر دامەزرام • چەن مانگێك لەوێ بووین • ئنجا مـەلا مەجید وتی : مەلا فەتاحی خەتێ ماڵی هاتووەتە دیبەگە ، با بچین بۆ ئەوێ • دەبستە فەقێ‌یەك بووین موستەعیدو سوختـــە ، چووینە دیبەگە • زۆر قەڵەباڵغ بوو ، شازدە حەفدە فەقێی تێدابوو و مەدرەسەیەکی عومدە بوو •

لـە دیبەگـــە مامـــەوە تا زستان بەفرە گەورەکەی مەشهوور ١٣٢٨(١٣٤) پەیدابوو و ١٣٢٩(١٣٥)یشی گرت ، کە موتبیق بوو و مانگێك زیاتر دەوامی کردو ئەوانەی کـە زۆر پیر بوون نە بەفری‌وا بەدەوامیان دیبوو و نـــە بیستبوویانو ، ئاسكو حەیواناتی دەشتو

---

(١٣٤) ڕێکەوتی ١٩١٠ ئەکا •
(١٣٥) ڕێکەوتی ١٩١١ ئەکا •

کێوی فەوتانو ، زۆر تەسادوفی کردبوو کــە ئاسك بێپەروا خۆی ئەکرد بەناو دێهاتداو خـۆی ئەکرد بەماڵاناو ، مەشهوور وابوو سـێ گەلەگورگ بەدەشتا وەك هـار لەبرسا ئەگـەڕانو ئـەوی تووش بوونایێت لـە ئینسانو حەیوان ئەیانخوارد ، حەتتا بیستم سواریان لەسـەر پشتی وڵاغ هێنابوە خوارەوە[١٣٦] بە خـۆیو وڵاغیـەوە خـــواردبوویانو ، تفەنـگی بێبووە دەسـتی گـۆی نەکردووە دەستۆکەری بـکاتو ، ئەنواعی ماجـەراو حیـکایات لەو بەفرە ئەستوورەدا نەقڵئەکرا کە جێگای حیرەت بوو و ئایەتێك بوو لـە ئایاتی خوای تەعالا • لە دیبەگە بووم کـە بەفرەکە باریو دەوامی ئەکرد • منیش بە واسیتەی ڕاتبەکردنی ناودێ لـەو بەفرەدا زۆر ناڕەحەت بووم • گـەلێ ڕۆژ سـەگ گلاوی ئەکردمو خـۆم دائەشوشت • حەتتا ڕۆژێك چـەن سەگێك بۆم هـاتن ، هـەردوو دەستم گیرابوو بــە دوو زەرف چێشتەوە ، ناچـار زەرفێ لـە چێشتەکانم هەڵبرژان بە دەموچاویانا •

جەنابی مـەلا بە ئەحواڵی منی زانی ، فەرمووبووی ئەوکوڕە ئەگەر لـە مەدرەسەیەکیتر بێت موستەعیدە ، ڕاتبـەی ناودێی بێ مەکـەن ، با ئیشـی حوجـرە بـکات • ئەکسەریان ڕازی بوون ، بەعزێکیان قەناعەتیان نەکرد • مەخسووس مەلا ئەسعەد ناوێـکی مەریوانی بـە خۆیو سوختەیەوە ئیسراریانکرد لەسەرئەوە کـە ئەبێ ڕاتبـە بکات ، ئەنجا نازانم لە غەرەزی مامۆستام بوو یان لەبەر

(١٣٦) لە دەسنووسەکەدا : خوارە •

خۆم • منیش ڕقم لـەو وەزعە هەڵسا • لـەو تەنـگ‌و چەڵەمەدا ، لەو بەفرو شیددەتەدا قەرارمدا بچمەوە بۆ ترپەسپیان لـە داخی ئـەو نامەردانە • ئەسبابم پێچایەوە ، دامە دەس مامۆستام • کـــە زانیی ئەڕۆم ، زۆری هەوڵدا ، وتی خۆت ئەفەوتێنی ، گورگ ئەتخوا • حیرس گرتمی‌و بە هەوای موقتەزای گەنجی کە شوعبەیەکە لــــە شیتی ، بـــەو فەرتەنەیە عەزمم‌کرد لەســـەر کۆچو گوێم‌نەدایە ئامۆژگاریی کەس • دوو دەرپێم بوو هەردوکیانم لەپێ‌کردو زۆر چاك خۆم پێچایەوە ، لەچکم کرد ، سەرو ملم پێچا بە دوو جامانە ، فەقیانەکانم لـــە دەس‌و باسـکم ئالاند ، تەنها دەم‌و چـــاوو دەسم بەدەرەوە ما • کەوتمە ڕێـگاو بە زورگا هەڵـگەڕام ، سەرەژوور ، تەقریبەن لـە عومری حەقدە ساڵی‌یام‌و جەنـگەی قووەت‌و تاقـەتی گەنجیمە ، باکم نی‌یەو ماندووبوون نازانم چی‌یە ، تا ئەژنۆم بەفرەو دنیـــا تاریك‌و تەمـــە • ئەمما چونـکە بای نەبوو و هەوا خۆش بوو حیسسی سەرمام نەدەکرد • (بحول الله وقوته) زوو گەیشتمە ســـەر زورگـەزرار ، دانیشتم ، ئیستیراحەتم کرد ، جـــگەرەم خوارد ، چـەن ئایەت‌و دوعام خوێند • ئەنجا سەرەوژێر داگەڕام بـە دیوی باقرتەدا ، ڕێگا دیار نی‌یە ، لاپێ‌یە • زۆر جار ئەکەوتم ، تا پشتێنەم ئەکەوتە بەفرەوە ، گـــەلێ کەڕەت بەلادا ئەکـــەوتم ، هەڵئەخلیسکام • ئەمەندەم هەڵس‌وکەوت کرد تەواو ماندوو بووم •

بە مەزەننە نزیك‌بوومەوە لـە بناری زورگەکـــە ، دانیشتم ، تەماشایەکی دوای خـۆم کرد بۆ ســەر زورگ ، تارمایی‌یەکم دی

بۆرو قەبە ئەجوولاْن‌و بەرەو خوار ئەهاتن • ترسام کــە گەلــە گورگ بن ، مووچڕکە بەبەدەنما هـــات • هـەناسەم سوار بوو ، دیققەتم‌دا کـە نزیك‌بوونەوە زانیم گورگ نین ، سێ هێسر سواری شوانکارەی قەراج بوون ئەچوون بارەکا بێنن بۆ قەراج بۆ مـەڕو حەیوان • هەرسێکیان کەپەنەکیان بەسەرەوە بوو ، من دانیشتبووم لـــە دوورەوە ، دەنگیان دام ، جوابم‌دایەوە ، زۆر کەوتنە پەکوو پەکوو بۆ حاڵی من‌و گەلێ بەزەییان پیاما هاتەوە • یەکێکیان لـــە یەکێکیانی خوڕی وتی[۱۳۷] : کوڕە خۆ فرێدە خوارێ ، هەڵگرە بیخەرە سەر پاشـکۆم • کابرا دابەزی‌و سواری پاشکۆی ئەوی‌تری کردم ، کەپەنەکەکەی دا بەسەرما ، ئنجا کەوتینە سوئاڵ‌و جواب ، زانییان کـە فەقێم ، وتی : بۆکوێ دەچی ؟ وتم : بۆ ترپەسپیان • وتیـان : ئێمە هـەتا باقرتە ڕەفیقی تۆین ، وتم : بمگەیەننە باقرتــە باکم نی‌یە چونـکە مەلاکەی ئەوێ مـەلا سەید خدر فەقێی باوکم بووە • وتیـــان : بەسەر چاو ، لـــە بەردەمی حوجرەی فــەقێ داتئەبەزێنین • بەڕاستی مەردایەتی‌یان کردو دەلیلێکی خێر بوون بۆ مـن • ماندووم حەسایەوە •

گـەیشتینە باقرتە ، بەردەمی حوجرە ، بانـگیان کرد : فەقێ وەدەرکەون ، میوانێکمان بۆ هێناون • دابەزیم ، چوومە حوجرە ، هـەموو فەقێکان سـەریان سوورماو تەعەججوبیان کرد • ئاویان بۆ گـەرم کردم ، دەست‌و قاچیان ششتم • چایان‌لێ‌نا • کە حیکایەتم

(۱۳۷) لە دەستنووسەکەدا : وتم •

بۆ ئەکردن هەروا سەرسام ئەبوون،ئەیانوت: خوا بەکەرەم‌و ڕەحمی خۆی نەجاتی‌داوی •ماجەرای ئەو سەفەرو فەلاکەتەم(١٣٨) کە بەسەراهات‌و نزیك بوو بە هیلاك بچم ، تەفسیلی دەوێت • بەکورتی بڕیمەوە • خۆلاسە شەو لە باقرتە مامەوە • سبەینێ بە خۆشی گەیشتمە ترپەسپیان • لام‌وەهایە پاش چل شەو زیاتر ناردم بۆ دیبەگە بۆ بوخچەو ئەشیاکانم • بەهاری دوای ئەو بەفرە بوو سەرگوزەشتەی شایی فەقێکان کە تێکەڵ بە شین بوو وەکو ڕابووردو نووسرا •

لە ترپەسپیان مامەوە • زۆر ڕووت بووم‌و پوولێکم نەبوو ، هەرچۆنێك بوو ڕام‌بوارد • ئێوارەیەك سێ ئێسترسوار هاتن لە حەوشێ مزگەوت دابەزین ، مامۆستام ناردی بەدواما فەرمووی : کاکەحەمە ، ئاغای پیرداوود کوژراوە ، ناردوویانە کە سێ فەقێیان بۆ بنێرم ئێمشەو لەسەر جەنازەکەی قورئان بخوێنن ، ئەچیت یان نە ؟ وتم : بەڵێ ئەچم • من‌و دوو فەقێی‌تر سوار بووین • نوێژی مەغریب لای‌دابوو گەیشتینە پیرداوود • تاوڵێکیان بۆ هەڵدابووین • جەنازەکە لەوێدا دانرابوو ، نوێژمان کرد ، دەستمان کرد بە قورئان خوێندن ، چوار کەس بووین من‌و دوو فەقێیەکە ، سەیدێکی ئەوێش لەگەڵمان ، لای خۆی وەك موراقیب‌و ئەمینداریمان کە ئێمە ڕانەوەستین • پاش عیشا نانیان بۆ هێناین • شەو درەنگێك یەك تەشتی مێوژی زراریان بۆ هێناین • چەند دەقیقەیەك بە خواردنیەوە

(١٣٨) لە دەستنووسەکەدا : سەفەرەو فەلاکەتم •

مەشغوول بووین • شەوێ دەستنوێژم تازە کردەوە ، لە شەقە جۆگەیەك کە بەلای دەوارەکەدا ئەڕۆیشت • کاك سەید زۆر سست بوو لە قورئان خوێندناو ئەو میقدارەیش کە ئەیخوێند چونکە زۆر غەڵەتو پەڵەت بوو ، هەر بەوەدا ڕادەگەیشتم کە غەڵەتی پێ بڵێمەوە • ئاخری ڕجام لێ کرد کە بە دەنگی نزم بخوێنێت •

سبەینێ کە ڕۆژ بۆوە وا کە دۆستو دوژمن لێك ئاشکرا بن نوێژمان کرد • ئەنجا وتم : کوڕینە چەندتان خوێندووە ؟ فەقێیەکیان وتی : من شازدە جزوم خوێندووە ، ئەوی‌تر وتی : من دوازدە جزوم خوێندووە • سەیدەکە وتی : بەخوا من هەشت جزوم خوێندووە • منیش بیست‌وشەش جزوم خوێندبوو ، لەسەر (والذاريات) ڕاوەستابووم ، وتم : ئەنجا خۆ هیچمان خەتممان تەواو نەکردووە • ئەگەر پرسی‌یان بڵێین‌چی ؟ سەیدەکە وتی : کوڕە بڵێین خەتمی تەواومان کردووە • لەوێیش خەتم بە چواردە قڕانی ڕەش بوو • بە سەیدەکەم وت : بەخوا دیارە ئەمینداری چاکی • وتی : کوڕە لەپاشا بۆی تەواوکەن • وتم : باشە ، ئێوە چی‌ئەڵێن بڵێن • ئەمما من ئەڵێم(۱۳۹) چوار جزوم ماوە خەتم تەواوکەم • وتیان : باشە • پاش هەتاوکەوتن برای ئاغا هات لەگەڵ جوولەکەیەکا کە ئەمیندارو کیسە باخەڵیان بوو ، وتیان : چیتان خوێندووە • سەیدەکە وتی : هەموو خەتمیان تەواوکردووە • وتم : من چوار جزوم ماوە • جووەکە پارەی داینێ ، وتی : پارەی

(۱۳۹) لە دەسنووسەکەدا وشەی (ئەڵێم) دووجار نووسراوە •

ئەمیش تەواوبدەن ، لەپاشا تەواوی(١٤٠) بکات •

لەپاشا وتیان : ئەرێ خۆ ئیمڕۆ پێنجشەممەیە با یەکێ لەم فەقێیانە بەیەین بۆ سەرقەبران. تا مەغریب لەسەری بخوێنێ بیگەیەنێ بە جومعە ، منیان ئینتیخاب کرد • قەبرستان دوور بوو • هێسرێکیان هێنا ، سواربووم • بۆ دەمی نیوەڕۆ ئەنجا دفنی تەواوبوو و گەڕانەوە • پیاوێك لای من مایەوە • زۆری پێنەچوو پیاوێکی تر هات ، شەکرو چاو نیوەڕۆژەی هێنابوو • (ما علینا) لەسەر قەبرەکە ماینەوە تا نوێژی مەغریبمان کرد • قورئانێکی باشم خوێند • دوو پیاوەکەو(١٤١) هێسرەکەیش لەوێ بوون • پاش مەغریب کە نوێژمان کرد ، سواربووم • زەلامەکان بە گورگەلۆقەو منیش بە سواری ، ڕۆیشتین • بۆ عیشا گەیشتینەوە پیرداوود • شەوێ خزمەتێکی باشیان کردم • سبەینێ ، لەبیرم نەماوە ، پەنجا قرانێکیان دامێ کە جێگای(١٤٢)بیست دیناری ئیستەی پڕئەکردەوەو من ئەو پارەیە لە بەرەکەتی ئەو ڕاستییەی ئەزانم کە گوتم خەتمم تەواو نەکردووە چوار جزوم ماوەو بەسواری هاتمەوە بۆ ترپەسپیان • کە چووم بۆ هەولێر ، ئەو پارەیە سەرتاپا لیباسم پێ کرد ، زۆری مابۆوە •

لە سەرگوزەشتەی ئەو زستانە کە لە ترپەسپیان بووم ،

---

(١٤٠) لە دەسنووکەدا : تەواو •
(١٤١) لە دەسنووسەکەدا : پیاوەکە •
(١٤٢) لە دەسنووسەکەدا : جێگا •

ئاغاکەی ئەویٚ سلێمان ئاغا ئەغلەب شەوی سێشەممەو جومعان دەهاتە ناو فەقێیان ، یاریو سوحبەتیان ئەکرد ، گەلێ شەو گۆرەوی‌بازی‌یان ئەکرد تا نیوەشەو . شەوێك لەسەر دڵخواز گۆرەوی‌بازی کرا ، سلێمان ئاغاو دەستەی بردیانەوە ، پیاوێکی چەتەوڵی لۆقدرێژی بوو هەڵسا فەقێ‌یەکی کرد بە (پێچاڵ) سەری بە دیوارەوە(١٤٣) نووسان ، لاقانی بێ دوورخستەوە ، فەقێ‌یە بچکۆلەی کرد بە (مەکووك) ، خۆی بۆ (جۆلا) ، فەقێ مەکووکەی خستە بەینی دیوارو لاقانی فەقێ پێچاڵەوەو کۆمانیەوە وەکوو رکووع ، فچکێکی بۆ ئەکردو یەك ئەژنۆی ئەدا بە قنگی فەقێ مەکووکا ، ئەیگەیانە ئەودیو ، کوتێکی باشیشی ئەدا بە فەقێ پێچاڵەوە ، لەودیوەوە فەقێ مەکووکی وەرئەگێڕایەوە ، ئەژنۆکەی‌تری بە هێزی خۆی ئەدا بە سمتی فەقێکەدا ، ئەیوت : فچك ، بە شێوەیەکی سەیرو ، کوتێکی قایمی ئەدایەوە بە فەقێی پێچالا ، مەکووك ئەهاتەوە ئەمدیو ، دەی دەی تا چەن جار وای لێ کردن تا ماندوو بووین .

فەقێ ڕقیان هەڵگرت . شەوی پاشوو هەرچەن شەوی موتالاو دەرسیش بوو ئەمما هەر بۆ حەقسەندن ناردیان بەدوای سلێمان ئاغا ، بەدەستەیەوە هاتن ، گۆرەوی‌بازی دامەزرایەوە لەسەر دڵخواز ، خولای من وتۆ کردی(١٤٤) فەقێ بردیانەوە ، وتیان : بابە

(١٤٣) لە دەسنووسەکەدا : دیوارە .
(١٤٤) لە دەسنووسەکەدا : کرد .

چیتان ئەوێ ؟ ترپەسپیان لەدەشتایە ، مزگەوت لە ناوەڕاستی دێیە ، لەسەربان قسەیەك بکە بە قایم ، هەموو دێکە گوێیان لێیە • فەقێ حوکمیان کرد لە ئاغا ئەبێ بچیتە سەربانی مزگەوت ، بە دەنگی بەرز بانگ کەیت سێ جار : کوڕە هۆ ئاوایی ترپەسپیان ! ئیمشەو کەس کەر نەگێت ، نۆرە کەرگانی(١٤٥) سلێمان ئاغایە ، وتی : کوڕە ئامان ، دەخیل ، دەستم دامێنتان(١٤٦) ، ئابڕووم ئەچێت • ڕجاتان لێ ئەکەم هەرچەن ئەڵێن شەکروچا ئەیدەم ، ئەم پەندەم پێمەدەن ، کەڵکی نەگرت • وتیان : وەڵڵا غەیری ئەوە بە هیچ ڕازی نابین • ئەبێت بیشقیرێنی • ئەگەنە(١٤٧) حیسابی ناکەین • چارە نییە • سلێمان ئاغایان بردە سەر بانی مزگەوت • لەگەڵ ئەوەڵ جار بانگی کرد : هۆ ئاوایی ترپەسپیان ! هەرچی لە ماڵان بوو هەمووی هاتەدەرەوە ، حیرەت و تەعەججوب گرتی •سێ جار بانگی کرد(١٤٨) ئیمشەو کەس کەر نەگێت ، نۆرە کەر گانی سلێمان ئاغایە • هەردەمێ نادەمێ سخورمەیان لێ ئەدا : دەنگ هەڵبڕە ! تا سێ جارەکەی تەواوکرد • لە ناودێدا بوو بە هەرا • کە هاتینە خوارەوە عەرەقی هەڵئەڕشت و سپی هەڵگەڕابوو • بۆ سبەی لە هەموو جێ ، لە هەموو ماڵ باس باسی ماجەرای ئەو شەوە بوو(١٤٩) •

---

(١٤٥) لە دەستنووسەکەدا : کانی • ئەبوو (گاینی) بووایە •

(١٤٦) لە دەسنووسەکەدا : دەستت دامێنیان ، بەڵام (دامێنیان)ی ڕاستکردووەتەوەو ، (دەستت)ەکە وەك خۆی ماوە •

(١٤٧) ئەبوو (ئەگینا) بووایە •

(١٤٨) لە دەسنووسەکەدا (کرد)ەکەی نییە •

(١٤٩) لە دەسنووسەکەدا (بوو)ەکەی نییە •

لە تڕپەسپیان مامەوە تا دنیا گەرم بوو • بەهۆی پارەکەوە چووم بۆ هەولێر ، لیباسێکی جوانو پەرداخم دروستکرد • لەگەڵ مەلا محەممەدی چنێرانی کە ئێستە لە مەخموور عەرزوحاڵ ئەنووسێت ، برایەتیمان خۆش بوو و هەم چونکە جامیی ئەخوێندو(١٥٠) لەگەڵی پێدائەچوومەوە ، بەهۆی ئەوەوە(١٥١) تەفرەیدام بچین بۆ ئیرانێ(١٥٢) لە خۆشناوەتی • چووین • موددەیەك لەوێ ڕامبوارد ، ناخۆش نەبوو ، چونکە مەرحووم (سافی) کاك مستەفای(١٥٣) شاعیر گەنج بوو ، لەوێ بوو ، زۆر تەڕو خۆش خوڵقو لەگەڵ فەقێدا تێکەڵ بوو • زۆرتر(١٥٤) لەگەڵ ئەو ڕامانئەبوارد •

دوایی تاقەتم چوو ، هاتمەوە بۆ هەولێر ، لە مزگەوتی مەلا ئەفەندی لە قەڵات لای مەرحووم مەلا عەبدوڵڵای کوڕی حاجی مەلا حەسەنی بورهانی کە موستەعیدی ئەفەندی بوو – دامەزرام ، دەسمکرد بە عەبدوڵڵایەزدی • چەند مانگێك پێکەوە لە حوجرەیەکا بووین • بەناو فەقێ بوو ، برنجی مەلا بوو • ڕۆژێ پێش ڕەمەزان وتی : کاکە حەمە فلان کتێبم لازمە ، لای مەلا عوسمانی بەحرکە هەیە ، ئەتوانی بچیت بۆم بهێنی ؟ وتم : بەڵێ • چاکم کرد

---

(١٥٠) لە دەسنووسەکەدا : ئەخوێندن •

(١٥١) لە دەسنووسەکەدا (ئەوەوە)کەی نییە •

(١٥٢) هێرانو نازەنین •

(١٥٣) لە دەسنووسەکەدا : مستەفا •

(١٥٤) لە دەسنووسەکەدا : زووتر •

بەلادا ، هەی پێم لێ کرد بۆ بەحرکە • ناشارەزا ، هەر بە پرسیار، پێش نیوەڕۆ گەیشتمە(١٥٥) ئەوێ • کاغەزەکەی مامۆستا مەلا عەبدوڵلام دا بە مەلای بەحرکە •پاش نوێژ مەلا بە کوڕەکەی وت : بچۆ نان بێنە • کوڕە ڕۆیشت جامێ دۆو چوار نانی هێنا • زۆریشم برسی بوو ، ئەمما سێ نانم خوارد ، نانێکم پارووی شەرم هێشتەوە • مەلا وتی بە کوڕەکەی : ڕۆڵە ! ئەوە بۆ ئەوەندەت نان نەهێنا کە میوانەکە تێر بخوات ؟ ئەوە ڕۆنە کەرەمان بوو ، بۆچی نەتهێنا ؟ ئەوە بۆیە چوار نانت هێنا میوانەکە سیانی بخواو یەکێکی بهێڵێتەوە ؟ ئەنجا تفێکی لێ کرد ، وتی : کەر بە قوزی داکتدا بباء پاش نیوەڕۆ گەڕامەوە بۆ هەولێر • کتێبەکەم هێنا بۆ مامۆستام • شەو ڕەمەزان بوو •

چەند مانگێك لە هەولێر ماینەوە • مامۆستا وتی : کاکە حەمە ! بێتاقەتم ، ئارەزووی سەفەرم هەیە ، حافزێك(١٥٦) بگرەوە • کە گرتمەوە بە نیازی سەفەرکردنمان ، ئەمەی هێنا : «بختم ار یار بود رخت ازین جا ببرم»(١٥٧) • قەراریدا کە بچین بۆ شاری کۆیێ ، لەوێ شەرع بخوێنێ چونکە یەك کەلیمە شەرعی نەخوێندبوو • ئیزنی لە مەلا ئەفەندی خواست بەوقەرارە

(١٥٥) لە دەستنووسەکەدا : گەیشتەوە •

(١٥٦) دیوانی خواجە حافزی شیرازی ، ئەوسا باوبوو فالیان پێئەگرتەوە ، ئەگەر یەکەم شیعری یەکەم قەسیدەی سەر لاپەڕەکە لەگەڵ مەبەستەکە بگونجایەنیشانەی باشی ئەبوو •

(١٥٧) واتە : ئەگەر بەخت یار بێ بارو بنە لێرە ئەگوێزمەوە •

کە بۆ ئیجازە وەرگرتن بێتەوە خزمەتی • چووینە کۆیێ • لەگەڵ گەیشتنی ئێمە ، مەلا ڕەسووڵی خاڵو مەلا ڕەسووڵی خوارزا گورووەمەری کە ناسیاوو ئاشنای مامۆستا بوون ، بە سێ سوختەوە گەیشتنە کۆیێ • هەر حەوتمان لە مزگەوتی بایز ئاغا دامەزراین • مامۆستا لای مەلا بەهائەددین دەستی کرد بە خوێندنی ئیبنوحەجەر ، تەڵاق و نیکاح و ، هەموو ڕۆژێ مەلا ئەحمەدی کوڕە شوان لە مزگەوتی گەورەوە ـ چونکە میوانی مەلا محەممەد بوو ـ دەهات بۆ حوجرە ، دەرسێکی مینهاجی پێ ئەوت • ئەو زستانە زۆر خۆشمان ڕابوارد ، زۆر بەکەیف • شەوێک مەجلیس گیرابوو لە حوجرە ، زۆر قەڵەبالغ بوو ...(١٥٨) •

---

(١٥٨) سەد حەیفو مخابن مامۆستا لێرەدا وەستاوەو تەواوی نەکردووە •

فەرهەنگۆك

ئەدوت : ئەتوت •

ئەنگوتکە هەویر : گونکە هەویر •

ئیسقات : کـەفارەتدان بە پارە بۆ مردوو لەجیـاتیی نوێژو ڕۆژووی فەوتاوی •

بەرەودوانان : ڕاونان ، شوێن کەوتنی کەسێ ، کە دیارە ئەو لەپێشەوە هەڵدێ •

بەورەشینکە : جۆرە زامێکە •

بێچوو : دراوێکی بچووکی جارانە •

پرزەبلێس : نەوسنو چاوچنۆك •

پەیسەر : لەدووگەڕان •

پێچاڵ : ئەو چاڵەی جـۆلا لەسـەر عەرز دائەنیشێو پێی تێئەخاو لەسەرەوە بە دەستو لەبنەوە بە پێ جۆلاییی تیا ئەکا •

تاوڵ : دەوار •

تەلەسفەر :جۆرە قوماشێکە تاڵی زەردی تێهەڵکێشراوە .

تەلان : ڕەقەن ، هەڵەت .

تێغ بەند : گوللەبەند ، دوعایەکـــە ئەفسانەیەکی لەســەرە ، ئەڵێن گوایە هەرکەس هەڵی گرتبێ گوللە کاری تێ ناکا .

جمـــکە : جمانی بەفر لە شاخەوە کـە بەردو خۆڵی ڕێ لەگەڵ خۆی دێنێ ، هەرەس .

خوتوە : هەنــگاو .

داغان کردن : بلاوکردنەوە ، فەوتاندن (تورکی یە) .

دەستۆکەڕی : دەست کردنەوە ، بێ دەنــگ نەبوون لـــە دەستدرێژی کردنی بەرانبەر .

دەقنە : فەقێی جارانی سولەیمانی ، پایزان چەند شـــەوێك بەسەر مالانی سەر بە مزگەوتەکانیانا ئەگەڕان ، هــەموو جـــۆرە ئازووقەیەکی زستانو پارەی نەختیان لێ خڕئەکردنەوە . بەشێکیان لێ هەڵئەگرت بۆ زستانیانو بەشێکیشیان لێ ئەفرۆشت پارەکەیان لــەناو خۆیانا دابەش ئەکرد . هەندێ لە کوڕانی گەڕەکیش لــەو دەقنەکردنەدا لەگەڵیان ئەبوون .

ژێ : ئەوانەی بە کرمانجی سەروو ئەدون . ڕەنگە لەوەوە هاتبێ کە تیپی (ژ) زۆر بەکاردێنن .

سەرکەوا : کورتەك ، یا سەڵتە .

سەغیر : منالی ورد •

صلاة الحاجة : نوێژێکە بەمەبەستی پاڕانەوە لە خوا بۆ جێبەجێ کردنی مرازێك ئەکرێ •

عومدە : بایەخدار ، گەورە •

فەتارەت : فەوتان ، لەناوبردن •

قاڵب : لەش ، بەدەن •

کلاوەکردنی ئاو : هەڵبەزینەوەی ئاوی بەگوژم کە ئەدا بەسەر تاشەبەردا •

کەپەنەك : فەرەنجیی شۆڕی قۆڵدرێژ • کورد ئەڵێن : لەدوای باران کەپەنەك • هەروا ئەڵێن : کەپەنەکی کورد ئاو نادەڵێنێ •

کەڕەپیاو : پیاوی نەفام •

کەژوو : جۆرە گوریسێکە ، لوول نی‌یە ، پانو تەختە وەك تەکبەند •

کیسەباخەڵ : ئەمینداری پارە •

مالامال : پڕ •

ماڵخۆ : خاوەنماڵ ، خانەخوێ •

مەجیدی : دراوێکی سەردەمی سوڵتان عەبدولمەجیدی عوسمانی‌یە •

مەکووك : مەکۆی جۆلا .

نێرەوە : شوێنی گێژو قووڵی ئاو .

وەسڵی جومعە : دانیشتن بەسەر گۆڕی مردووەوە تا شەوی جومعە چونکە ئەڵێن مردوو کــــە خـــرابە گۆڕ تا بەجێنەهێڵرێ نەکیرو مونکیر نایەنەسەری پرسیاری لێ بکەنو ، ئەگـەر ڕۆژی جومعەش بخرێتە گۆڕ یا تا ڕۆژی جومعە بەجێنەهێڵرێ ، پرسیاری گۆڕی دوائەخرێ بۆ ڕۆژی قیامەت .

ڕاستکردنەوەی هەڵەی چاپ

لاپەڕە	دێــڕ	هەڵە	ڕاست
٢٢	١٨	گــێڕایە	گێڕایەوە
٢٣	١٩	نیــا	تیـــا
٢٨	١٧	بەویسعت	بەویسعەت
٢٩	١٤	کورژا	کوژرا
٣٧	١٢	قولـۆنک	قوڵونک
٣٩	١٤	دەرەبەند	دەربەند
٤٤	١٢	بارەد	بارە
٤٧	١٧	عەبدا	——
٤٩	١٦	بوو	بۆ

بـەم نزیکانـە :

دیـوانی مـەحـوی

مەلا موحەممەدی کوڕی مەلا عوثمانی باڵخی

لێکدانەوەو لێکۆڵینەوەی :

مەلا عبدالکریمی مدرس

و

محمدی مەلا کریم

« چاپی دووەم »

بـەم نزیکانـە :

خێزانۆچکەیـەکی ڕووخۆش

نووسینی چیرۆکنووسی سۆڤیەتی :

ن. نۆسـۆڤ

دوکتۆر ئەورەحمانی حاجی مارف

لە ڕووسی یەوە وەریگێڕاوەتە سەر کوردی

محمدی مەلا کریم

پیاچووەتەوەو دایڕشتووەتەوە

بـەم نزیکانـە :

گەنجینـەی مـەردان

و

یادگاری ڕۆژانی دەربەدەری

نووسینی شاعیری ناوداری کورد :

مەلا عەبدوڵـلای زێـوەر

ساغکردنەوەو پێشەکیو پەراوێز بۆ نووسینی :

محمدی مەلا کریم

ذكريات ايام الصبا وبعض ايام الدراسة الدينية

للاستاذ

الملا محمد الچرستاني

تحقيق وتقديم

محمد الملا عبدالكريم

مطبعة الحوادث ، بغداد ـ ١٩٨٤

له كتێبخانەی نیشتمانیی بەغدادا

ژمارە (١١٢٧)ی ساڵی ١٩٨٤ ی دراوەتێ

دانەی بە نیو دینارە

چاپخانەی (الحوادث) لە بەغدا
١٩٨٤